

SWOBODNA MISEL

GLASILO SLOV. SEKCIJE SWOBODNE MISLI

Uredništvo in upravništvo Praga-Vinogradl, Češko.
 :: Izhaja vsak mesec in stane 2.50 K. ::

Koledar swobodomislecev.

Vel. srpan.

1 S	u. 1886	komponist Fr. Liszt.
2 N	1789	odpr. feod. prava na Francoskem.
3 P	1492	Kolumb odj. na morje, da najde Am.
4 T	1423	Pražani poraženi od J. Žižka.
5 S	u. 1852	Fr. Lad. Čelakovský.
6 Č	r. 1809	angl. pesnik Alfr. Tennyson.
7 P	1814	red jez. od pap. Pia VII. restituir.
8 S	r. 1829	franc. pisatelj Prévost-Paradol.
9 N		
10 P	r. 1740	angl. komponist Sam. Arnold.
11 T	u. 1844	1792 slavist Jernej Kopitar.
12 S	r. 1792	Lud. XVI. pripeljan v „Temple“.
13 Č	1849	konec ogrske revolucije.
14 P	1537	ustan. red jezuitov od Ig. iz Loyole.
15 S	1814	obnovljena v Rimu inkvizicija.
16 N	r. 1832	nemški fizijol. in fioz. Wundt.
17 P		1773 red jez. od pap. Kl. XIV. razp.
18 T	1855	sklenjen avstr. konkordat.
19 S	r. 1780	Beranger, franc. ljudski pesnik.
20 Č	u. 1854	nem. filozof Schelling.
21 P	1878	dobljeno Sarajevo.
22 S	u. 1891	češki pisatelj Jan Neruda.
23 N	r. 1780	jezikoslovec J. Kopitar.
24 P	1571	šentjern. noč (moritev Hugenetov).
25 T	u. 1819	J. Watt, izumitelj parostroja.
26 S	1278	bitka na Morav. polju.
27 Č	1791	na Francoskem zakon proglašen za navadno pogodbo.
28 P		
29 S	u. 1862	belg. pisatelj M. Maeterlinck.
30 N	1844	angl. astronom Fr. Baily.
31 P	u. 1589	Jurij Dalmatin.

Otto Borngräber:

Deset zapovedi svobodnega.

Prva zapoved:

Ti si Gospod in Bog! ki Te je izpeljal po sto in tisočih let iz zemlje zveri in sanj in iz sužnosti strasti. Ne imej drugih bogov v Sebi razun Sebe.

Druga zapoved:

Ne imenuj po nemarnem Svojega imena Bog. Kajti duh v Tebi ne more brez kazni pustiti Tega, ki izkorišča ime Boga.

Tretja zapoved:

Posvečuj ure praznične svojega praznika, ko od zunanosti se obračaš Sam v Sebe.

Četrta zapoved:

Spoštuj očeta svojega in mater svojo, da bi se jim dobro go-dilo na zemlji in podaljšaj njih duove na zemlji.

Kajti dolge dobe množeče se v silę vroče ljubezni so plodile in gojile Boga vedno večjega. Torej jim daruj višjega Svojega Bo-žanstva odlesk, da bi se radovali nad delom svojega življenja in ljubezni in višje, svetleje dalje in — dalje živeli.

Peta zapoved:

Ne ubijaj — le eno ubij: vse kar ni v Tebi Ti, kar ni v bližnjem On.

Šesta zapoved:

Ne oskrni prvega najčistejšega čustva: ako si to storil, pre-šestoval boš v krvi na tisočkrat.

Sedma zapoved:

Ne kradi: obogatiš se namreč z nečim zunanjim in obubožaš sam v Sebi.

Osma zapoved:

Ne pričaj po krivem zoper Sebe.

Deveta zapoved:

Ne želi od bližnjega Svojega Jaz: to je Tvojega bližnjega dom, njegovo bitje je v njem. Kajti s tem postane opora njegovega bitja Tvoj dom na pesku. In ne boš prebival v Sebi.

Deseta zapoved:

Ne želi Svojega bližnjega žene — kajti ona je najgloblje Tvo-jega bližnjega. Ne želi svojega bližnjega kot služabnika, kot sužnjika, kot blago. Zato ker je človek, ker je Svoj. Hrepeniš po tujem in izgubljaš svoj daljni — bližnji cilj.

Kajti kar je gospod v Tebi, postane silno, vznešeni duh, ki, kakor hitro poželiš tujega, kakor hitro sovražiš sebe, Tebe na Tebi obiše, na bratih in na sinovih Tvojih sinov. Kajti on, ako zgreši cesto, proč od cilja, ne spreobrne se kmalu, nikakor, še slabše potegne na svoja pota.

In celo tvoje bodoče pokoljenje in vsi bodoči rodovi njih bodo s kletvijo čutili razbito zgubo do tretjega in četrtega kolena.

Ako pa se je boril Tvoj Bog v trudih in bojih na najlastnejši poti Tvojega Božanstva: boš ti in vsa pokoljenja, ki bodo prišla, bodo čutila Tvojo v Bogu objasnjeno zapoved — od vekov na veke do tisočev in tisočev kolen.

SVOBODNA MISEL.

Glasilo slov. sekcije Svobodne Misli.

Uredništvo in upravništvo PRAGA-VINOGRADI, Češko.
Izhaja vsak mesec in stane 2'50 K.

Velikemu spominu mistra Jana Husa.

(Sežgan 6. julija 1415.)

Dne 6. julija 1415. je zaplapolala grmada v Kostnici na bregu Rena in na njej je zgorel največji reformator evropskega ljudstva — Čeh Jan Hus. Ko je že gorela grmada, pristopila je še stara ženica in priložila svoje poleno in ko je veliki učenik to videl, je z v nebo vprtimi očmi izrekel besede: sancta simplicitas (svéta priprostost.) Videl je gotovo, da je starka v svojem srcu prepričana, da opravlja bogoljubno delo, ako pomaga sežgati „brezverca“. In vendar se je motila. Brezverci so bili oni, ki so sežigali in ne ta, ki je bil sežgan.

Tako se moti sveta priprostost vedno in povsod, kajti sveta priprostost ne potrebuje družega nego krika in vpitja o brezvercih in ona pobira kamenje in luča. In vendar je tako jasna, priprosta in tako v srce vtisnjena resnica: Ljubi bližnjega... Sveta priprostost te priproste resnice ne razume, ker jo je oglušil krik in oslepil blesk. In morda je videl veliki glasnik resnice dolgo bodočnost. Morda je slutil, kako bo njegova grmada razsvetlila Evropo, kako se bodo dvignili nesrečni in ponižani, ki bodo v imenu krščanske ljubezni zahtevali bratstva.

In morda je videl, kako bodo gorele grmade rimske cerkve, kjer se bo sežigalo vse, kar ji ne služi. Morda je videl, kako bodo še dolga stoletja, ko bo sveta priprostost in pobožna nevednost šla v boj za rimsko zvitost in hinavsko prekanjenost. In morda je čutil, da mora nekoč priti čas, ko bo ta sveta priprostost razumela priprosti nauk Kristov: Ljubi bližnjega in bo odklonila hinavstvo in pomp. Da, taka priprosta, sama po sebi razumljiva resnica in koliko časa bo še treba, da jo sveta priprostost razume? Koliko časa bo ta sveta priprostost še mamljena pod dimom srednjeveških grmad? Koliko časa bodo še padali dobri ljudje kot žrtve verskega sovraštva? Osvoboditi je treba sveto priprostost, da je ne uniči že mlade, predno se zave, zunanji krik in blesk. In osvobojena sveta priprostost bo našla sama pravo pot resnice. Ne bo sežigala, ne bo prilagala polenja, ne bo lučala kamenje, kajti spoznala bo, da je bila toliko stoletij varana, izkoriščana, teptana, da je mnogo grešila na povelje onih, ki jim je služila. Kristus je odpuščal sovraž-

nikom, češ da ne vedo, kaj delajo in Hus, sežgan od rimske cerkve, je izpregovoril isto. Sveta priprostost!

Dan 6. julija se je svoje čase po vsem Češkem slavno obhajal. Zažigali so se kresovi in luči v spomin na Kostniškega mučenika. Ko so po bitki na Beli Gori (1620) zavladali jezuitje, uničili so med narodom spomin na velikega reformatorja s tem, da so si izmislili Janeza Nepomuka. Toda zgodovina se ne da varati. Čas je kmalu pokazal jezuitsko laž in danes je v češkem narodu za vselej utrjen spomin Jana Husa. Noč 6. junija je razsvetljena z lučmi na oknih, povsod najdemo znani obraz velikega mistra z v nebo vprtimi očmi, kot da kliče besede: sancta simplicitas. Društva prirejajo večere s predavanji in oslavami. Toda ne le na zunanje, tudi v srcih naroda se slavi spomin Jana Husa s tem, da poznajo njegov nauk in njegovo usodo, da v njem spoznavajo vrednost rimske cerkve in njenega klerikalizma in se osvobodujejo k sveti priprostosti. Grmada ob Renu je razgrela evropska srca, dvignila je narod na boj za svojo priprostost in še danes v nji vidimo jasno resnico: veliko razliko med rimsko nasilnostjo in sveto priprostostjo. Kdaj bo slovenski narod odločno tako nastopil pot svojega reformatorja Primoža Trubarja!

Ant. Aškerc:

Savonarola.

(23. maja 1498.)

Na majskem solncu se leskeče Vatikan.
In papež Aleksander Borgia gleda v dan
pomladni skoz odprto okno, dan tak jasni,
dišav in cvetja polni, dan prekrasni...

„Vanozza, ljubica, kje si? Poglej, kako
smehljá nad Rimom sinje se nebo!
Poglej, kako se najin širni vrt razcvita!
Vse, vse je prerodila vesna zmagovita!

„Vanozza, ali ni tak solnčni vroči maj
podoben prav oblasti papeževi — kaj?
Kdo kos je Aleksandru in njegovi moči?
Kdo? Nihče! Samo bog, on vsemogoči!

„Postarala sva se, Vanozza, to je res.
Pa sreča nama je sijala iz nebes.
Lepo sva preskrbela vse otroke svoje.
Kaj ne, srce je zadovoljno tudi tvoje?“

„Da, ljubi Borgia, veselí se mi sreč!
Sinovi najini so vojvode trije,
in jeden višji škof jo, rimski kardinal!
Vsak sin dosegel svoj je cilj, svoj ideal...

„In najina edina krasna in bogata hči
je žena plemičeva, ki ga Rim časti...
Lahko oba bi bila srečna kakor v raju,
ko bi Savonarola ne napadal naju!

„Oh, oh, pokore pridigar hudobni tá!
Kako menih goreči ta te v prah teptá!
Očita grehe ti, te javno zasmehuje
in vso Florencijo, ves svet že nate ščuje!“

„Res je, Vanozza! Ta fanatični kristjan,
Savonarola, mi je blatil Vatikan...
Poslej pa norca v kuti ni se mi več bati!
Veš, danes živega ukazal sem sežgati!

„Pepel sedaj nasprotnik je najhujši moj!..“
„Zdaj mir pred njim bo imel sveti prestol tvoj!..“
„Kdo kos je Aleksandrú in njegovi moči?
Kdo? Nihče, ljubica! Le bog sam vsemogoči!“

Hier. Gior. Savonarola se je rodil v Ferazi (21. okt. 1452 l.) Jako mlad je stopil v dominikanski red v Florenci, kjer si je kmalu pridobil obširno znanost in je pokazal velik pridigarski talent. Kmalu je videl, da je v duhovskem in samostanskem življenju mnogo gnilega, posebno da je na papeškem dvoru tako razkošno pogansko življenje, da bi bilo treba v cerkvi temeljite izpremembe. Začel je pridigovati v tem smislu, sklicoval se je pred vsem na evangelij. Bil je pregnan iz Florence, kjer so takrat vladali slavni Medici, veliki gojitelji renesanse, ki so na svojem dvoru živeli bujno aristokratsko življenje. L. 1490 se je Savonarola vrnil v Firence in njegove pridige so kmalu imele več in več poslušalcev, njegovi nazori o novem kristjanstvu in bratstvu so dobili mnogo privržencev, tako da je bil l. 1494. Piero Medici izgnan iz Florence in demokracija je zavladala. Nje duša je bil Savonarola. Njegovi privrženci so se nazvali frateschi. Savonarola je hotel Firence verskonravno preroditi, klical je k pokori in k čistemu življenju. S tega stališča je govoril tudi proti papežu Aleksandru VI., ki je bil posveten mož, človek renesanse, prijatelj Medicejcev in zaveznik aristokracije (compagnaci), ki so se zavezali skupaj boriti se proti reformatoričnemu demokratičnemu gibanju. 12. Maja 1497 je papež Savonarolo ekskomuniciral (izobčil iz cerkve), ker to ni pomagalo, je vojska oblegla Firence, Savonarola je bil s par tovariši v samostanu sv. Marka ujet, 22. maja 1498 obsojen na smrt, obešen in sežgan. Njegov nastop pomeni nastop reformarja, bojovnika za evangelij Kristov proti samopašni cerkvi in aristokratičnemu papeštvu. Kakor je Janez Krstnik plačal z glavo svoje očitanje Herodu, tako je Savonarola plačal z življenjem svoj boj proti papežu Aleksandru VI. Savonarola je najizražitejša postava reformalnega gibanja v Italiji. V svitu njegove grmade se je jasno pokazal Vatikan.

Epilog in prolog.

Približal se je mesec junij, čas, ki se je v njem imel oslavit spomin Primoža Trubarja. Bili smo radovedni, kako oslavi slov. javnost in publicistika dan 8. junija. Ako smo malo pričakovali, moramo reči, da smo še manj dočakali. Mnogi napredni listi so molče prešli na dnevni red. Ne vemo, zakaj se je tako zgodilo

in si takega postopanja ne moremo drugače razlagati, kakor da si še zdaleka nismo na jasnem, kako je z nami in česa nam je treba. Mislilo se je morda, da se je reklo že dovolj in da se ne da nič novega več povedati.

Prepričani smo, da bo bodočnost imela še mnogo govoriti o tem in bo tudi govorila. Izmed mesečnikov je edini „Slovan“ izpolnil svojo dolžnost. Njegova slavnostna Trubarjeva številka stoji i po obliki i po vsebini na višku in kaže dovolj, koliko tvarnic ima še o sebi i za umetnika i za zgodovinarja oni pozabljeni svet slovenske reformacije; vidi se pa tudi, da se moramo nekoliko bolj poglobiti v duha časa, da vidimo duševne smeri in kulturno gibanje tedanje dobe, da moremo razumeti marsikaj, kar bi nam sicer ostalo nejasno. Iz klerikalnih listov je prinesel „Čas“ članek o Trubarju. Dr. Grudnu je reformacija „oblak, ki je mimo šel“. S tem je vse povedano. Klerikalni listi so prerokovali, da napiše Dr. Grunden zgodovino slov. reformacije. Ni nemogoče, da se to zgodi.

Gotovo bo tam natančno opisan ta „oblak, ki je mimo šel“, mi pa bomo vkljub temu prepričani, da je takrat prvič solnce presijalo črne oblake in je ožgalo življenje na slovenski zemlji, življenje, ki je težko živelo pod težo črnih oblakov, toda živelo je in rastle in raste do danes hrepenече k solncu in pred njegovo silo se umikajo „črni oblaki.“

Kar se tiče članka samega, je hotel biti Dr. Gruden objektivni zgodovinar, vidi se pa, da je imel namen naslikati „oblak, ki je mimo šel.“ Brošura S. M. „Primož Trubar in naša reformacija“ mu je „delo brez znanstvene vrednosti.“ Ne bomo se prepirali tu, kaj daje delu znanstveno vrednost; mi smo povedali dovolj jasno kaj slavimo v Primožu Trubarju in zakaj slavimo njegov spomin.

Ko bi bil to „oblak, ki je mimo šel“, bi ga ne slavili, ampak bi se z žalostjo spominjali, da se je na Slovenskem rodil tak človek. Naša brošura je bila prva, ki je odločno izpregovorila o jubileju, razširila se je med narod in smo prepričani, da bo imel narod tedaj korist od različnih slavnosti, ako jih slavi v duhu in resnici, ako se danjost združuje s preteklostjo in v tem smislu določuje pot bodočnosti. Hoteli smo pokazati našo sedanjo domovino v luči reformacije, ki je izgledala tako, kakor jo slika brošura. Seveda nam je črno to, kar je „Času“ belo, in to je vse. „Dom in Svet“ slavi Trubarjev jubilej s tem, da piše o belokranjskih reformatorjih.

Govoriti bi se dalo tudi tu o znanstveni vrednosti, posebno, če se citira Rosolenza iz l. 1606., ko mora biti vendar vsakemu znano, s kakimi sredstvi sta se borili katoliška oz. papistovska in protestantska antipapistovska stranka med seboj.

Ako se hoče škofu Hrenu podtikati neresnico, češ da je papežu sporočal o večjem številu protestantov na Kranjskem, nego je bilo v resnici da bi s tem povečeval svoje delovanje, potem naj se prizna, da so posebno oni spisi proti predikantom brez zgodovinske vrednosti.

Laž, natolcevanje in zmerjanje so bila najnavadnejša sredstva kulturnega boja tedanje moralno propadle dobe. Zato danes ne bo nihče verjel, da je Tulščaku gnil jezik, ker je govoril „zoper Boga“ in da je nastal vihar pri njegovem pogrebu, kakor da ga vrag jemlje. To je znanstvena vrednost! Škof Hren je baje pisal v Rim neresnico, da bi povečal svoje zasluge in uspehe, klerikalci pa zdaj trdijo zato, da bi zmanjšali zasluge in uspehe reformacije.

Zdi se nam to tako barantanje z vrednostmi preteklosti, kakor, če je dobri celovški rodoljub, ki vkljub svojemu bogastvu še ni daroval groša za narodne namene, kupil od ubovega koroškega kmeta slovenski protestantski katehizem za par krajcarjev in ga potem kot književno rariteto prodal na Angleško za drage denarje. Gotovo dobra kupčija „z oblakom, ki je mimo šel“.

Ako sta oba klerikalna mesečnika vendar vzdržala in poka zala vsaj nekoliko dostojnosti in resnosti v dostojnih in resnih vprašanjih, je padlo glasilo slovenske klerikalne mladine „Mladost“ s svojimi par vrstami o Trubarju na ono stopinjo kulture, ki jo najdemo navadno za kmečkim zidom. Kaj višjega se sploh ni dalo pričakovati in slovenska zemlja se naj veseli mladine, ki ji jo vzgaja „Mladost.“ „Slovenec“ je članek ponatisnil kot primeren dokument klerikalne kulture in je s tem preklical svoje mnjenje o Trubarju in reformaciji, ki ga je bil zavzel pred par meseci. Nasprotno je „Omladina“ jasno označila mnjenje napredne mladine.

Čudno se je nam in mnogim zdelo, da se „Ljub. Zvon“, kot naš prvi beletristični list niti s črko ni spomnil Trubarjevega jubileja.

Mislimo, da se ne varamo, ako upamo, da nas čaka drugo presenečenje v oktoberski številki pri odkritju spomenika. Neugodno je tudi uplivalo omahovanje našega prvega dnevnika, ki prav do jubileja ni vedel, ali slavimo književnika ali reformatorja in je hotel s priznanjem, da pred vsem slavimo književnika, še v zadnjem trenutku kapitulirati pred — župnikom Jerebom, da bi s tem omogočil izlet v Rašico. Pričakovali bi v tem oziru odločnejšega stališča. Slavnostna številka — je govorita bolj odkrito. Še manj, nego centralno, je izpolnilo svojo dolžnost naše pokrajinsko časopisje. Nismo čutili, da obhajamo splošno slovenski praznik.

Pričakovali smo ob enem primernih proslav z akademijami in predavanji, toda ni jih bilo. Edin „Ljudski oder“ v Trstu je s predavanjem pisatelja Cankarja izpolnil svojo dolžnost.

Prva oslava Trubarjevega jubileja nas torej po vsem ni mogla zadovoljiti. Bojimo se govoriti javno, jasno in odločno. In vendar čutimo, da je treba, zelo treba in mnogo treba. Pričakujemo, da bo odkritje spomenika dvignilo tudi spomin, svetel kot dan. Spomin, ki bo svetil v celo težko bodočnost. Ko smo se l. 1886, ob času svojega narodnostnega in slovanskega navdušenja spomnili, da je pred 300 leti umrl tam v nemškem Derendingenu naš prvi pisatelj, oslavili smo ta spomin času primerno. Aškerčeva „Sloven-

ska legenda,“ Fekonjev spis v „Ljub. Zvonu“ in tedanji „Slovan“ so poklicali nam v spomin ime Primoža Trubarja.

Poslej smo imeli mnogo drugih slavnosti in spomin na reformacijo je stopil v ozadje. Toda čas sam je s svojim novim verskim bojem klical spomin na pretekle čase zopet na dan. Današnji verski boj mnogo lažje razumevamo, če ga vidimo v znaku reformacije in zato je bilo tako potrebno slaviti letošnji jubilej drugače nego smo ga slavili dozdaj. Je pred vsem zasluga pesnika Aškerca, ki je s svojim umetniškim delom „Primož Trubar“ že pred par leti hotel opomniti slovensko javnost na to, da naj primerno oslavi spomin svojega prvega reformatorja.

Svojim delom je položil pesnik sam Primožu Trubarju v narodu najlepši spomenik. Stali smo že pred jubilejnim letom, ko smo začutili, da je treba na delo. S. M. je bila tu prva, ki je hotela v širokih vrstah pojasniti pomen našega prvega reformatorja in njegovega jubileja. Toda jubileja ne obhajamo samo zato, da oživimo spomin, ampak pred vsem za to, da ga poglobimo in utrdimo.*)

In to delo mora izvršiti naše jubilejno leto. Spomin Primoža Trubarja mora ostati živ med narodom, ne samo spomin na ime, ampak tudi na vse, kar je s tem imenom v zvezi. Le tako bomo lahko rekli, da smo izpolnili svojo dolžnost, ki jo moramo mi potomci izpolniti napram preteklosti, dolžnost, ki smo jo dolžni velikemu spominu.

Zato se nam zdi, da smo šele v začetku, da bomo od besed pristopili k delu, da nam reformacija ne bo „oblak, ki je mimo šel“, ampak naša živa sila, naša luč, ki nam bo svetila iz preteklosti ter kazala pot bodočnosti.

Vera.

Pravljica. Spisal Matej Blanka.

Nekje v Indiji, daleč za Himalajo, v kraju Nekje je stalo pet cerkvâ. Te cerkve so pripadale petim raznim bogovom.

In prišel je človek v tisti kraj.

Ko so duhovniki ugledali človeka, je vsak izmed njih mislil, da mu je njegov bog zapovedal pridobiti človeka za svojo vero. In vsa peterica duhovnikov je razkladala resnico svojega nauka, resnico petih naukov. Vsak je nazival svojega boga za edino pravega in pravičnega, vsak je poveličeval svojo cerkev — in človek je slišal to petkrat.

Samo eden bog je! je klicalo istočasno pet duhovnikov; črni, beli, modri, rumeni in rdeči.

*) Trubarjevega jubileja so se spominjali tudi česki listi. Daljše članke so prinesli: Narodni Listy, Čas (dvakrat) Volná Myšlenka i dr. Naša dolžnost je, da seznanimo tudi širšo slovansko javnost z našo zgodovino in z delavci, ki so delali na polju slovenske kulture.

In vedno bolj se je ostril besedni boj za tega človeka. Človek pa je ostal neodločen, zakaj ni se mogel odločiti za enega izmed petih bogov.

Ker ni spravilo človeka vse prigovarjanje niti v cerkev boga modrega, niti v cerkev boga rumenega, niti rdečega, niti črnega, niti belega, je prijel eden izmed duhovnikov, duhovnik boga črnega, človeka za ramo, da bi ga zvelkel seboj v svojo cerkev. Komaj pa so to opazili ostali štirje, so zgrabili človeka ravno tako in so ga vlekli in suvali, da bi ga spravili v svoje cerkve. Človek pa se ni mogel petim ubraniti.

Čim dalje močneje in čim dalje hujše so se trgali zanj.

V tem je počilo.

Pet duhovnikov se je opoteklo: Zakaj raztrgali so človeka in držali v roki kose njegovega telesa. Prvi mu je iztrgal desno nogo, drugi ramo, tretji drug del in ravno tako četrti in peti, vsak drug del človekovega telesa.

Človek je bil vsled tega seveda mrtev!

In pet duhovnikov je neslo iztrgane kose telesa v svoje cerkve, vsak izmed njih je položil kos na oltar svojega boga, rdečega, modrega, rumenega, črnega in belega in vsak izmed petorice duhovnikov je pel zahvalno pesem, da je rešil vsaj dušo tega človeka svojemu bogu.

Maske klerikalizma.

Večkrat so že imeli naši bralci priliko čitati o francoskem verskem boju, ki je pred par leti povzročil popolno ločitev cerkve od države in ki se danes še nadaljuje na eni strani v znamenju prosvete in napredka, na drugi strani pa v geslu nazadnjaštva in rimskega duševnega suženstva. Našim somišljenikom so znane razprave, katere so objavljali napredni časopisi kakor jim tudi gotovo niso ušli iz očesa agitatorični članki strankarskih in zagrizenih nazadnjakov, izmišljajoč vedno novih snovij, kako očrniti to novo kulturno gibanje, pred katerim imajo naši klerikalni gospodje strah in kateremu se skušajo ubraniti z vsemi mogočimi sredstvi.

Nam svobodomiselnim in naprednim ljudem je pač dobro znan vzrok, zakaj zastavljajo klerikalci vse svoje sile, da bi onemogočili to svobodomiselno gibanje, ki je prerodilo že nad polovico civiliziranega sveta. Nam je dobro znano, zakaj se ti gospodje s tako silo pripravljajo na boj, porablajo vsa sredstva, fanatizirajo svoje vrste in poročajo izmišljena in neresnična poročila o svetovnem naprednem gibanju.

Mi vemo, zakaj tajé in prikrivajo klerikalni vodje najnovejša odkritja, obrekujejo in psujejo predirajočo in vedno bolj zmagovalno znanost; nam je jasno, zakaj vpijejo in izmišljajo velikanske krivice, katere se bajé gode klerikalstvu — boje se namreč resnice, skrivati hočejo še pred našim ljudstvom velikanski kulturni napredek ostalih velikih narodov. Zato psujejo vsak napreden in svo-

bodomiselen pojav na Slovenskem, hotoč še dalje držati slovensko ljudstvo v temi in se še dalje nemoteno zibati na mehkih naslalnjačah in se živiti na račun dobrodušnih in radodarnih ovčic.

Da pa si ohranijo vsaj nekoliko veljave med probujajočim se ljudstvom, kriče o raznih čudežih, ki se gode bogve kje in o katerih živ krst ne vé, kriče o raznih nasiljih, ki se gode po njihovem mnenju, božjim namestnikom, ker jih vlada ne plačuje za njihovo nazadnjaštvo, lenarenje in poneumnjevanje. To so tiste velike krivice, o katerih govore tudi naši klerikalci, ki slikajo v krvavih barvah našemu ljudstvu francoske mučenike, ki morajo radi Krista baje toliko prestati od brezverske vlade.

Pisati tako je prav lahko in naše priprosto ljudstvo se tudi ne more samo prepričati in iti na lice mesta, da vidi na lastne oči te klerikalne mučenike. Zato je umevno, da se ima pri nas popolnoma napačno sodbo o verskem položaju v državah, kjer je cerkev ločena od države, kjer tedaj prebivalci, ki ne morajo za cerkveni hokuspokus, niso primorani kot pri nas plačevati davkov za vzdrževanje cerkva ter tisoče in tisoče rimskih propagatorjev, ki vlečejo za svoje poneumnjevanje mastne plače.

S. M. si je zato vedno prizadevala razkrinkati vso hinavščino, s katero hoče klerikalstvo slepiti naše ljudstvo, ter je zato poročala tudi vedno nepristransko o naprednem gibanju, opozarjala na napredovanje znanosti, katero hoče naše klerikalno časopisje zatajiti. Ker se je vzadnjem času toliko govorilo o takozvani frama-sonski vladi na Francoskem, ker se sedaj toliko piše o modernistih in sploh o verskem gibanju po vseh naprednih državah, zato prijavlja S. M. nepristransko mnenje o novi obliki klerikalnega boja od onih ljudi, ki so na licu mesta imeli priliko seznaniti ves položaj.

Pisec teh vrstic sam, ki je živel precejšnje dobo na Francoskem, se je moral naravnost čuditi nad perfidnostjo in zlobnostjo, s katero utrjujejo naši klerikalci ne le zlagano ampak naravnost smešno mnenje o velikih kulturnih narodih, predvsem o Francozih. Kdor je videl Francosko (tu ne mislimo onih, ki se v zaprtih vagonih peljejo v Lurd naravnost v cerkev, kjer se uganjajo razni staroveški obredi in gode čudeži, katerim se celi francoski svet smeje, ampak one, ki so prišli v dotiko s posameznimi sloji), tedaj se je moral čuditi naravnost naprednemu francoskemu duhu, napredovanju znanosti in družabnemu blagostanju.

Da je seveda duhovščina, odkar je izvedena ločitev cerkve od države, zgubila mnogo, ker država plačuje samo delavce, je umevno; s tem pa še ni rečeno, da bi duhovščina ne imela še v posesti velikanska premoženja in da bi bila v resnici v skrbeh, kako debeliti trebuh in rudečiti nos. Cerkev na Francoskem ima popolno samoupravo, uravnava popolnoma samostojno svoje zadeve in se država nič ne meša v notranje malenkosti, odvisna je le toliko, kolikor vsako drugo posvetno društvo ali pa združitev kakoršne vrste koli. Država je še celo zagotovila i pod novim režimom, da-hovnikom izvršujočim njihov poklic že za prejšnje dobe, gotove plače

in penzije ter dovolila celo še dalje gotove ugodnosti in predpravičice verski organizaciji. V ostalem pa prepušča popolnoma svobodno roko cerkvenim dostojanstvenikom in vernikom, kako uredé in zvedo notranjo organizacijo in kako skrbé za verski kult.

Glavna stvar za kar se je šlo francoski vladi je to, da je končno zagotovila popolno svobodo prepričanja in osvobodila državljane velikanskega duševnega suženjstva, katerim je tlačil Rim Francijo dolgo dobo. Ob enen pa so razbremenjeni tudi prebivalci, kajti le oni, ki hočejo imeti duhovnike in ki še verjejo v stare judovske bajke, so primorani plačevati prispevke za vzdrževanje cerkva in duhovščine. In če se v kakem kraju ne najde veliko takih dobrovernih ovčic, tedaj seveda dotična fara ni ravno mastna.

Toda to naj božji namestniki le pripisujejo božji previdnosti, ki dopušča, da vera vedno bolj in bolj peša in da ljudje vedno manj in manj verjamejo starim pravljicam. To pešanje vere je nekatere Kristusove naslednike celo prepričalo, da je vendar le bolje znati kakšno pošteno obrt, kakor pa zastopati boga na zemlji in vsled tega je mnogo takih božjih namestnikov dalo slovo svojemu prevzišenemu poklicu, si izbralo koristnejše stanove in s tem postali resni delavci in koristni člani človeške družbe.

Kljub temu pa jih je še mnogo, posebno oni ki sede na mastnih mestih, ki skušajo z vso silo nadeljevati svoje reakcionarno delo. So to predvsem zagrizeni starokopitneži in prekanjenejši srečelovci.

Da podamo svojim čitateljem popolnoma vestno sliko tega nadaljujočega se verskega boja, smo sa obrnili naravnost na priznanega poznavalca francoskih verskih in socialnih razmer, g. Emila Hureau-ja (Üro-ja), ki nam je poslal sledeče podatke:

V Parizu 5. maja 1908.

Cenjeni gospod!

Povodom našega pogovora Vam pošiljam nekaj opazk glede vprašanja o modernizmu, sillonizmu in veri sploh

. Znamo je, da je postava ločitve cerkve od države, imela kot posledico, da se je katoliška straanka pri nas razdelila v dva tabora: v desnico in levico.

Desnico tvorijo starokopitneži, ki se dado rajši razmrcvariti kakor pa menjati svoje mesto. Levica pa sestoji iz prekanjencev, ki videč, da hoče iti prodirajoča ljudska lokomotiva preko njihovega hrbta, skušajo stopiti na njo in prijeti za krmilo.

Mi smo napram temu razkosavanju v klerikalnem taboru popolnoma indiferentni.

Prvi nam ne preté z nikako socialno nevarnostje: njihova popolna pobeda je le vprašanje časa, in mi smo bili prav veseli, ko smo videli, da je papež na njihovi strani vsaj na videz — kajti enciklika (okrožnica) proti modernistom je le velikansko fopanje.

Pri drugi. nasprotno, pa je verski problem, ki se nadaljuje in se skuša vriniti pod novo obliko v mehanizem, iz katerega se ga

je hotelo izključiti. Je to blok, katerega je skušala lokomotiva zdrobiti in ki se vsipuje kot zrni peska med zobovje koles.

To še ni neposredna nevarnost; zato smo nasproti še popolnoma ravnodušni. Toda je to nevarnost v bodoče, kajti njen program se sestavlja in njen prvi pojav je že „Sillon“ (klerikalna socialno-gospodarska organizacija).

In ker so sindikati (društva za obrambo gospodarskih koristij posameznih slojev) že odprli vrata Marku Sangnier-ju (klerikalni propagator), tedaj bo skušala vsa črna druhal se poslužiti tega vhoda.

Mark Sangnier („Sillon“) je ono orodje, ki pripravlja vstop modernistom in kutarjem — v novi koži — v delavski tabor, iz katerega smo mislili, da smo jih izključili.

Evo odlomek pogovora, katerega smo čuli iz ust dveh cerkvenih dostojanstvenikov, profesorjev katoliške univerze. „Mi moramo“, je dejal odločno prvi drugemu, „mi moramo, pustiti „Sillona“ (Sijon) hoditi popolnoma samostojno; ako se izpostavljam, kot mladi nerazumneži, v njegovi smeri, ga kompromitiramo (postavimo v slabo luč) . . . mora se ga tedaj pustiti iti popolnoma samostojno pot in se zadovoljiti samo, mu zastaviti korak . . .“

Farški zmaj noče poginiti, ampak poganja vedno novih glav. Sindikiranci bi morali spoznati, da pod pretvezo, da se sindikati ne smejo pečati z verskimi vprašanji, le čaka klerikalna kača, ugodnega trenutka se priplaziti v sindikatne organizacije.

Modernisti ne morejo tedaj služiti dvema gospodarjema na enkrat, Rimu in Franciji, dogmi in znanosti. Morajo si izbrati eno ali pa drugo. To kar pravijo modernisti, je neovrgljivo; — to pa to! Njihove razprave so preplonkane iz socialističnih del. Tudi ni resnica, kar trdijo in kar pride v pretres tu namreč: iskrenost njihove vesti, o kateri imamo dovolj vzroka jo imeti na sumu.

Monstruozni vzgled nam mora biti pop Gapon. Tudi on je bil pravi modernist. Kedaj je pisal kakšen revolucionar tako ostre in bolj nasilne oglase!? — toda bil je le komedijant in izdajalec, ki je pripeljal ruski narod za nekaj beličev pred carjeve kanone in s tem zadal veliko rano delovanju za osvobojenje slovanskega naroda.

Naši modernisti so pravi Gaponi, kojih misli so odvisne le preveč od okolnostij. Oni so bili na eni strani barikade in mi na drugi; ako se hočejo sedaj vvrstiti med nas, imamo mi pravico, vsaj jaz mislim tako, jim staviti pogoje in reči: Prav! Vendar kakor ne sme nihče vstopiti v vaše svetišče ne da bi odložil klobuk, istotako naj nikdo nevstopi v socialno družbo ne da bi odložil bereta.

Vrata so odprta vsem, gospodje, toda . . . toda kuto v garderobo in doli z beretom.

Dejal sem, da enciklika „Pascendi“ ni nič drugega kot go-rostasno farbanje, s katerim nas hočejo omamiti in tako zavarovati novo klerikalno taktiko.

Evo tedaj, kaj more konstatirati v Parizu oni, kdor zahaja v središča svobodnih naprednih izobraževališč. Povsod so poslani

semeniščniki na najsvobodomiselnjša in protiverska predavanja, kjer se razpravlja o socializmu, sindikalizmu, kjer se predava socialna zgodovina, socialna biologija itd., in vsi si zapisujejo z največjo vnemo opazke. Tudi katoliška učilišča vzprejemajo v svoj program najmodernejša vprašanja: imel sem priliko seznaniti se z njihovim programom, ki je popolnoma prenovljen in moderniziran, odkar je bila izdana famozna enciklika.

Bil sem v najbolj anarhističnih središčih, povsod so duhovni, ki črpajo tam novih idej; srečamo jih na Sorboni (velika univerza v Parizu), v kolegiju socialnih znanostij, na socialističnih univerzah na anarhističnih vseučiliščih, povsod, povsod . . .

Kakšna je tedaj ta komedija in koga se tu vara? Bodisi, da so tedaj odposlanci cerkvene avtoritete, — kar je očitno za nas — ali so pa uporniki proti papeštvu, katerega naredbe in nezmotljivost zasmehujejo; zakaj tedaj ostajajo še pod avtoriteto, katero zasramujejo?

Toda ne damo se prevariti, kajti ni to prvič da igra Rim tako komedijo. Cerkev se je bojevala proti rimskemu Cesarstvu ter se zvezala s Konstantinom, da je mogla uničiti posledice odkritosrčnega kristjanstva; borila se je proti Napoleonu, toda se je zvezala pozneje z njim, da bi mogla uničiti posledice revolucije; zvezala se je s pohlepneži današnjega dne, da bi mogla uničiti učinek socializma, kakor se je spojila z Republiko (dasiravno jo je prej pobijala na vse moči), ko je Republika zmagala za vedno. S tem da se meša v njene vrste, upa zadržavati njene korake k nadaljnemu napredku, toda Dreyfusova afera nam je odkrila vse ono strašno zlo, katerega je napravila cerkev na tihem, ko se nismo mi več brigali za njo.

Kolika napaka torej, pustiti duhovščino, da se vpeljuje pod obliko sillonistov, ali pa modernistov v naše družabno življenje.

Po Dreyfusovi aferi smo jo skoro popolnoma pregnali, pod vplivom energičnega Combes-a, še malo in bili bi se je mogli znebiti za vselej. Toda prevarani smo bili še enkrat vsled spletka Pia X., ki igra glavno vlogo v poneumljevanju, kateremu sekundirajo jezuitje, in verski boj je zopet vzplapolal (je to večno ponavljanje) in ob enem pa je bila enakopravnost zopet v nevarnosti za nedogleden čas . . .

Omenil sem, da ste nastali dve stranki, desnica in leвица. V resnici desnica ne obstoja več. Vsa duhovščina je na leviči, vsa duhovščina se šteje med moderniste in socialiste v besedah in dejanjih, saj je že od davna razumela, da je najbolje sredstvo onemogočevati napredek, ravno, da vstopa med napredne vrste; kajti izdajstvo se ne more vršiti od zunaj ampak od znotraj, ko se ji nasilen in odkrit boj ni posrečil.

„Mi pripoznavamo“ — je pisal še Abbé Naudet, avtoriteta modernistov, profesor v Parizu, v reviji „Dokumenti napredka“, febr. 1908 — „mi pripoznavamo, da je vera priprostega drvarja že doživela in da je manj nevarno škandalizirati (farbati) udano ženstvo, kakor se oddaljiti od onih, ki razumevajo in mislijo sami.“

„Duhovi zahtevajo vedno več in mi ne moremo več odgovarjati: to je čudež. Tudi se ne moremo več naslanjati na moč.“

Vsled teh resnih okoliščin, zaključuje Abbé Naudet: „začeti se mora od spredaj.“ Toda kdor govori tako, izdaja dogmo, sveto pismo, cerkev in papeža.

Modernisti so primorani biti izdajalci: ako so zvesti dogmam in papeštvu, tedaj so izdajalci napram človeški dražbi in znanosti; zvesti socializmu oziroma družabnemu življenju in znanosti, so pa izdajalci dogem in papeštvu.

Sicer pravijo izdajalci kakor kurtizanke vsakemu, okoli katerega se muzajo: Samo Vas ljubim, onega drugega varam — toda to je čisto navadna sleparija ker ne moremo misliti, da izdajajo vse strani ob enem.

Zatorej moremo sklepati, da je kuta kuta, katolik katolik, socialist socialist itd. Ne more se pa reči; laikova kuta, klerikalec-svobodomislec, duhovnik-socijalist itd. to so pojmi, ki si nasprotujejo in se izključujejo. Človek more biti le eno ali pa drugo, razven v komediji, kjer je oboje mogoče.

Kar se tiče „sillonistov“, so to katoličani, verni deisti. Sicer niso v talarju (imamo tudi jezuite v civilu), toda kažejo v sebi isto nasprotstvo pojmov in igrajo isto komedijo, ki se da nekoliko težje razkrinkati, ker nam obleka ne naznanja s kakšnim igralcem imamo opraviti.

E. Hureau.

Tako sliko nam podaja o novem klerikalnem organiziranju in boju na Francoskem, sam Francoz, ki ne pozna le predobro razmere, ampak je tudi priznan strokovnjak v socialnogospodarskem oziru.

In ako se sedaj ozremo pri nas v Avstriji, posebno na Slovenskem, kjer smo glede svobodomisliteljstva šele v povojih, kjer smo šele pričeli boj proti klerikalizmu, ali ne opažamo, kako se tudi pri nas pripravljajo klerikalci na daljni boj, ki vtegne čez par desetletij dobiti isto obliko, kakor jo ima danes na Francoskem.

Od dne do dne vidimo jasneje, kako se klerikalci oddaljujejo od svojega verskega stališča, kako zapuščajo čisto versko organizacijo, si iščejo posvetne nadvlade in se skušajo strniti ne le v močnejšo politično organizacijo, ampak naravnost v nevarno gospodarsko samostojno in močno stranko.

Svoj verski fanatizem so porabili v to, da so se leta 1892 končno ocepili od enotne slovenske stranke ter si ustanovili posebno politično organizacijo, katera naj bi služila ne verskim ampak predvsem njihovim zasebnim namenom, kajti vera nima s politiko ničesar opraviti.

Ker se naša doba bije v znamenju socialnega napredka, ki je začel odpirati novo bodočnost vesoljemu človeštvu, tedaj so klerikalci nastopili proti temu novemu pojavu. Toda videč uspeh, katerega so prinesle te nove ideje, videč, da se je temu novemu gibanju nemogoče ustaviti, so se sprijaznili z njim. Še več, celo sami so postali socialisti. In danes imamo tudi mi Slovenci poleg takozvanih brezverskih socialistov že krščanske socialiste.

Videč, da je gospodarska organizacija največja moč in najzanesljivejša podlaga, na katero se more opirati kaka stranka, tedaj so klerikalci hitro začeli zapuščati revnega in siromošnega boga ter njegove nauke in se začeli oklepali zlatega boga, zbirati denarje ter zapostavljati svojo vero zlatemu molohu.

Vzemimo n. pr. drug slučaj. Znano je našim čitateljim, kako velikanskega pomena je bila francoska revolucija in celo 19. stol. za demokratiziranje človeške družbe. Privilegiji bodisi aristokratov in deloma tudi cerkvene gosposke so padali, ljudstvo, se je vedno bolj zavedalo svoje moči in zadobivalo tudi vedno več veljave. Človeška družba je tako dobila novo, demokratično podlago. In naši klerikalci? Kaj so storili v svoji prekanjenosti, videč ta velikanski pojav? Vrgli so plašč v katerega so se odevali prej daleč proč, zatajili so svoje versko strankarstvo in se prekrstili v novo današnjemu času odgovarjajoče ljudsko (demokratično) stranko.

Dolgo časa so naši klerikalci tulili tudi proti sokolstvu in telovadbi, toda sprevideli so kmalu, da z vse njihovo perfidno gonjo ne opravijo ničesar proti poletu slovenskih zdravih in svobodomiselnih sokolov in kaj jim je bilo teda storiti? — Sprijaznili so se z idejo telovadbe, vstopili so v telovadnico in osnovali svojega „Čuka.“

In ako bi pri nas obstojala republikanska, revolucijonarna, anarhistična in podobna združenja, ako bi si pridobivala ugleda in moči med slovenskim prebivalstvom, bi klerikalci sicer skušali nastopiti proti podobnim, cerkvi neprijaznim, smerem, toda ako bi le še uspevala, tedaj bi vstopili vanje, kakor so postali danes socialisti, gospodarji, telovadci itd. in kakor so danes na Francoskem klerikalci in to celo duhovniki, v revolucijonarnih, sindikatnih, anarhističnih in podobnih organizacijah.

Te vrstice naj služijo našim svobodomislecem v kratek pregled, pod kakšnimi oblikami se je bil in se bije verski boj danes predvsem na Francoskem, kako dobiva vedno novih oblik, kako se klerikalna stranka oziroma njena taktika preobrazuje celo pri nas, kjer ima največ moči in kakšno smer lahko zavzame verski boj v bodoče pri nas.

Pri klerikalcih je vse mogoče. Za gmotni vspeh so sposobni zatajiti svojega boga, s katerim tako radi barantajo, papeža, in vse, samo farbati je treba lahkoverno ljudstvo.

Fr. M. Klacel.

Čehi slave letos stoletnico rojstva enega svojih prvih narodnih buditeljev in svobodomislecev Fr. M. Klacela. Bil je to „nenavaden duh in značaj, genijalen mož, ki jih je malo rodila tedanja in sedanja doba“ (V. Brandl.).

Bil je sodelavec na polju ki so ga orali Šafařík, Havlíček, Sembera, Bož. Němcová, na polju probujenja naroda. Njegov delo-

krog je bila Morava. Toda njemu ni šlo le za probujenje naroda, s tem probujenjem je hotel združiti tudi prerojenje, ne samo politično ampak tudi duševno osvobojenje. Njegovo življenje je nam dokaz o njegovem prepričanju in njegovo delo nam jasno kaže cilje, za katerimi je šel.

Rojen je bil v Češki Třebovi, 8. apr. 1808. Študiral je Lito-myšlu in je kmalu postal navdušen národovec, kakor se je to go-dilo v oni dobi.

Zelo ga je zaminala filozofija. Z najčistejšim namenom, da bi mogel svoje moči posvetiti narodu, vedi in mladini, je stopil v red auguštincev (l. 1827). Tu se je res pripravil raznih študij: teologije, filozofije, zgodovine, botanike, klasične in češke litera-ture. Njegov prelat Ciril Napp, skriven svobodomislec, stari Jože-finec, je spoznal posebne darove Klaclove in ga je podpiral v nje-govih študijch, dasi je videl, da Klacel ni za samostan.

Na njegovo prizadevanje je postal Klacel l. 1835—6, star torej 27 let, profesor filozofije na filozof. oddelku v Brnu. Na tem mestu je Klacel ostal do l. 1844. Klacel je bil po duši idealist, kakor so bili idealisti vsi oni prvi narodni buditelji; bil je navdušen pristaš Hegeljsanske filozofije in ob enem zvest sin Kollarjeve Slave. Toda Klacel ni bil narodni šovinst in ni mogel nikdar po-zabiti: da smo ljudje vsi bratje, bratje vsi narodi in za to mu je bil materinski jezik le sredstvo za spopolnjenje lastnega naroda, kajti le z njim se da vzgojiti dobrega človeka, dober človek pa je dober sin svojega naroda in dober more stopiti v krog vseh narodov k spopolnjenju in osrečenju človeške družbe. Tako je bilo Klacelu tudi Slovanstvo večje združenje narodov ene družine, da je tako lažje storjen prehod v splošno človeško mednarodno kulturo.

Tako je primerno pokazal že v oni dobi pravo razmerje med narodnostjo in kozmopolitizmom, kar je pozneje (l. 1882) izrazil v svoji „Vesmernosti“, kozmopolitizem. Znano je, da je Slovanstvo te dobe sploh imelo višji cilj nego poznejša praktična slovanska vzajemnost; kajti Kollar sam je rekel znane besede: Ako zakličesh Slovan, naj se ti odzove človek in kakor čutimo, se pravzaprav šele sedaj zopet vračamo k temu pojmovanju slovanstva. Iz neka-terih citatov na koncu bomo lahko natančneje spoznali njegove nazore o svetu, življenju, veri i t. d. — Kot profesor je postal Klacel kmalu ljubljence mladine, ki jo je vzgajal v svojih nazorih, v narodnem in svobodomiselnem duhu. Pomlajenje, prebujenje in prerojenje narodov mu je bila pot k prerorenju človeštva. V tem smislu so tudi njegove pesmi z l. 1830 in 1837.

Toda v Klacelu je bilo več filozofa nego pesnika in njegove zbirke so bolj poučne, nego pesniško leteče. Kollarjeva, „Slavy Dcera“ je imela takrat na Moravi še večjo množico oboževalcev nego drugod po Češkem, zato najdemo njē odmeve tudi v Klaclo-vih pesmih. Klacela so stavili njegovi prijatelji poleg Kollarja, tako polne so bile domovinske ljubezni, toda njegova filozofija je bila didaktična, filozofična.

L. 1836 je nastopil Klacel s svojim prvim filozofičnim spisom: „Erklärungen der wichtigeren philosophischen Ausdrücke“, ki ga je namenil pred vsem svojim slušateljem.

Po tem delu je Klacel začel pisati svoje filozofične članke v „Časopis čes. muzeja“. Nekaj naslovov nam pokaže pot v njegovo delavnico: Razvite vede (rozvinutá vědeckta 1841), kozmopolitizem in domoljublje s posebnim ozirom na Moravu.

Pritisk, nagon, svojevoljnost in verstvo. O čutu in razumu (1843).

L. 1842 je izdal knjižice: „Mostek“, ali sestava skromnih mislij o tem, kar ima vsak vedeti, kot nekak uvod v filozofijo.

Seveda, da je bil Klacel zaradi tega od svojih duhovnih so-bratov in od vlade precej preganjen. Svoje sovraštvo proti njemu so pokazali l. 1844 ko je izdal „Philosophie des vernünftig Guten“ (Filozofija razumno dobrega). Klacel je bil od profesurě od-stavljen.

Bil je naroden in bil je mislec, to pa ni še nikdar ugajalo cerkvi in vladi.

Klacel je odšel v Prago, kjer je začel študirati Husa, ktere-ga spomin je že preje budil na Moravi, in druge češke pisatelje re-formacijske dobe.

Njegovo polje je bilo sedaj verstvo in etika. L. 1847 je izdal češko etiko (Dobrověda).

L. 1845 je izdal svoje zadnje pesmi, ki so iz večine aforizmi, misli, drobni nauki. Nazval jih je „Jagode iz slovanskih lesov“. Ob enem pa je izdal „Lisico zvitorepko“ („Ferina Lišák z Kuli-ferdy a na Klukové“) znano bajko po Götheju, v versih (izd. v Svět. knih.).

Toda prvotni pesmi profesor učitelj Klacel ni mogel, da bi ne bil pridral še mnogo poučnih besedij.

Pozneje je to pesem predelal v Ameriki z ozirom na ameriške razmere.

Toda „dobri prijatelji“, so Klacelu kmalu ukradli prijetno prostost in moral se je vrniti v samostan. Tu se je čutil kakor v ječi. Plod teh let so „bajke Bidpajove“, izdane pod psevdonomim Třebovskij.

Tako je prišlo l. 1848, ki je potegnilo tudi Klacela v poli-tični boj.

V prepričanju, da sila vsakega naroda leži v izobrazbi ljud-stva, da je boj za svobodo uspešen le v kulturnem delu, ustanovil je Klacel v Brnu s prijatelji list za ljudstvo: „Tydenník, listy po-naučné a zábavné“, ki mu je bil on vodilna sila in ga je polnil s političnimi in zabavnimi članki. List je budil nar. zavest v smislu češko-moravske celokupnosti in je bil skozi in skozi napreden. To ni ugajalo Nemcem in njegovim predstojnikom in Klacel je moral zopet zapustiti Brno, s čimer je list prenehal. Klacel se je ude-ležil v Pragi Slovanskega shoda (l. 1848). Upal je tudi, da dobi filozofsko mesto na češki univerzi, toda njegove nade so bile pre-varjene. Vrnil se je zopet na Moravo in je postal žurnalist. Hotel

je postati s tem učitelj širokih ljudskih vrst. L. 1848 je začel izdajati nov list „Moravské Noviny“, v katerem je poučeval ljudstvo o potrebah nove dobe. Za vzgled mu je bil Havliček s svojimi „Nar. Novinami“. Toda Klacel je stal že previsoko nad časom, zato se je list bojeval z finančnimi nedostatki. Tu je n. pr. Klacel napisal svoj „Slovník (leksikon) za čitatelje časopisov“ in „Liste o podlagi socijalizma in komunizma“. V teh je razlagal razvoj socijalizma od Platona dalje (kristjanstvo, samostanstvo, utopije, reformacija, franc. revolucija, St. Simonizem, karbonarizem i. t. d.).

Obnovljenje pravega komunizma je videl pred vsem v verskem prenovljenju, v prerojenju kristjanstva. Klacel je postal utopist prav tako, kakor veliki učenjak, Aug. Smetana (duhovnik nem. vit. reda, izobčen iz cerkve in pozneje prof. filozofije na praški univ.). Usodi obeh teh mož sta si zelo podobni.

Duhovščina je čutila kmalu v Klacelu glasitelja novih idej, zato mu je nasprotovala. Klacel je ustanovil „Moravsko nar. jednoto Cir. i. Metoda“ za izdajanje knjig, in je postal temu društvu tudi predsednik, toda kmalu se je moral predsedništvu odpovedati in društvo je stopilo v službo duhovščine „za izdajanje katoliških knjig“ (à la naša Mohorjeva družba). Mor. Noviny so l. 1852 postale tednik pod naslovom „Mor. nar. list“, pozneje pa so si zopet opomogle, ko so pisale „po volji ljudstva“. Klacel se je zopet vrnil v samostan. Od tu ni pozabil delovati v svojem smislu, hoteč širiti znanost in prosveto med ljudstvo. To je vršil z raznimi brošurami, kalendarji etc.

Težke so bile samostanske kovi, ki so ga prikovale poslej. Toda Klacel je doživel toliko razočaranj, da se je vdal in je mirno čakal odrešenja, čeprav so bili njega „okovi obteženi z vso hierarhiško tmo“, kakor pravi sam. Stal je v dopisni zvezi posebno z blago Bož. Nemcovo in se je spustil zopet bolj na literarno polje. Prevod Immermannovega Tulipapa je njegovo večje delo te dobe, poleg tega je izdal anonimno: Encyklopaedische erinerungen an fortraege aus logik, ethik, esthetik, literaturgeschichte, stylistik, pflanzenymbolik etc. (v novem pravopisu). Ob enem pa je Klacel premišljal o zemlji, kjer bi mogel uresničiti svoje misli in posvetiti svoje sile višji vzgoji ljudstva. Svoje tedanje stanje opisuje tako: Doma sem bil obdan od hinavščine, ki se ji ni bilo mogoče izogniti brez spotikanja, brez razžaljenja tega „esprit de chore“, t. j. prikovanost na duha ceha. Cerkevno sem bil nasprotnik vseh teh neverskih člankov, ki se imenujejo kristjanstvo — vedel sem od sv. Augustina, kaj je katoliško, poznal sem ničvrednost vse te dobičkanosne obrti. V narodnem oziru nisem mogel, kot človek, ki je videl bodočnost, biti stavitelj preteklosti skupaj s plemstvom in hierarhijo in od mladih Čehov nisem vedel, kaj hočejo — i tako — ocean . . . Od l. 1860 je živel Klacel izven samostana in učil po raznih radovinah. Misel na Ameriko pa mu ni dala več miru posebno, ko je videl, da izseljevanje raste in da najde tam mnogo rojakov in mnogo polja za delo. Njegovi prijatelji so mu zaradi priletnosti branili na dolgo negotovo pot, toda Klacel se je ime-

noval „stari Sokol“ in l. 1868 se je poslovil z zastarelo Evropo in hitel prek morja na nova mlada ameriška tla učiti svoje rojake in pripravljati nov temelj za bodočo ljudsko kulturo.

Našim čitateljem bo znano, da je bila posebno koncem 18. veka. Amerika nekaka poskusna dežela, kamor so se zatekali ljudje, ki jim nazori in življenje v Evropi ni ugajalo, ter so tam ustanovljali razne verske in socialistične družbe, to tem bolj, ker verska in družabna nestrpnost v Evropi ni dopuščala podobnih poskusov. Prenasičena evropska družba je takrat zasanjala o mladi zemlji. Le pomislimo, kam so šli razni Robinsoni, kam je šel Saint Pierre s svojim Pavlom in Virginijo, kje je hodil Chateaubriand s svojo Atalo etc. Počasi pa se je tej romantičnosti pridružila resna socialna potreba izseljevanja, zato se z opravičenostjo trdi, da je izseljevanje v Ameriko v 19. stol. bilo največje ljudsko preseljevanje v svetovni zgodovini. In v ta tok je po svojem viharnem življenju zašel tudi Klacel.

Dežela Svobode! Koga bi ne zvalila? Toda ob enem z ubogim delavcem je hitel tja bogataš, da si s svojim kapitalom uslužni dela željne mase in ob enem z njim je hitel „dušni pastir“, da poskrbi za duše ljudij, ki so šli za kruhom in bi ne imeli časa skrbeti za svoj večni blagor. Tako sta dve sili: kapital in cerkev padli na novega ameriškega človeka. Klacel je to vedel in je hotel rešiti svoje rojake vsaj ene sužnosti — verske. Smatral je za svojo dolžnost, bojevati se proti neveri in bogomolstvu. Mesto cerkve je hotel organizirati svoje rojake v svobodomiselnno zvezo na podlagi pravice in medsebojne ljubezni. Pot, ki si jo je izbral, je bila edino prava: pot vzgoje. Hotel je vzgajati mladino v knjigah ter časopisih poučevati ljudstvo o pravi življenju. V tem najdemo zapopadno celo njegovo delo, s katerim je pripravil ono „Zvezo svobodomiselnih Čehov“, ki je danes razširjena po vsej Ameriki in rešuje Čeha iz rok grabežljivih duhovnikov, ki so jim padli naši rojaki v skoraj hujšo sužnost, nego doma. L. 1869 je stopil Klacel na ameriška tla in je takoj začel svoje delo z izdajanjem „Amerikanskega Slovana“. Geslo mu je bilo: „Vesmernost je cilj vede umetnosti in ljubezni*“ (1869). Toda Klacel s časopisi ni imel sreče. Ni bil demagog, bil je utopist. Njegovi nazori so bili previsoki za nizko izobraženo ljudstvo in časopis se je moral ponižati k ljudstvu ter prinašati novice o pobjah, vojskah in za nameček kak krvav roman.

L. 1870 je bila ustanovljena „Jednota Svobodomiselnih“, ki ji je bil Klacel vodilni duh. Ta je začela izdajati svoj „Glas“, pod geslom: „osmélme se zmudřeti“ (t. j. osmelimo se postati modri). L. 1881 je Glas prenehal. Med tem je Klacel začel izdajati nov list „Svojan“, a tudi ta se ni dolgo vzdržal. Klacel je prepotoval več čeških kolonij in je povsod združeval svoje rojake v društva, kjer bi se vzgajali in izobraževali. Koncem let sedemdesetih je začel mirnejše življenje in se je vrnil k „Ferini Rišaku“, ki ga je

*) O pomenu Klacelove „Vesmernosti“ gl. Fr. Čada: Česká Mysl 1908.

začel predelavati. Postal je ubog tako, da so ga morali podpirati njegovi prijatelji in celo iz domovine so mu pošiljali podpor (klub. češ. drž. posl.). Nazadnje je postal učitelj vzgojitelj pri Čehu Zaleskem Belle Plaine, kjer je 17. marca 1882 umrl. Tam stoji tudi spomenik, ki znači kraj, kjer leži eden prvobornih Svobodne Misli.

Videli smo burno življenje moža, ki je imel vzvišen cilj „da bi vsak človek postal živ ud človeštva“, „da bi živel vsemirno, da bi priznaval brezobzirno le to, kar je za vse, vedno in povsod.“ Klacel je naslednik Husa, Chelčičkega, Komenskega, glasnik kraljestva božjega na zemlji, je človekoljub. Sam pravi: Dobremu človekoljubu je prirojeno, da premišlja o ljudski bedi in o sredstvih kako bi jo olajšal, in razvoj vede kliče: Ne dajte se motiti: Človek mora vedno naprej.“ Zdelo se je nam potrebno ob stoletnici rojstva spomniti se moža, ki je celo življenje posvetil delu za višjo kulturo ljudstva.

Klacel je ustanovil mnogo ožjih družb, kjer je živel z ljudstvom nekako skupno življenje, namesto bogomolstva, ki se ga ljudstvo težko odvadi, jim je delal predavanja in potem so zapeli pesmi, navadno po kaki češki nar. pesmi s Klaclovim besedilom. Mnogo takih pesmi se je med amer. Čehi ohranilo in jim je ostalo to kot nekak verski obred. Saj je Klacel sam, da bi zadostil nižjim vrstam v Ameriki vpeljal svojo češko mašo. Toda to je imel biti prehod k popolnemu svobodomiselnemu združenju. Dandanes imajo svobodomiselni Čehi vsako leto večji shod v Ameriki, oz. češka S. M. pošlje vsako leto enega svojega člana tja predavat in utrjevat že obstoječe organizacije.

Ni dvoma, da bi tudi naši rojaki za morjem zelo potrebovali podobnih organizatorjev, še bolj pa požrtvovalnih učiteljev, kakor je bil Klacel, kajti šele prava vzgoja ljudstva osvobaja ljudi od starih predsodkov, varuje jih pred izkoriščevanjem in jih vodi v skupno organizacijo, kakor so svob. združenja. Klacel je videl to pot in jo je hodil do konca.

Nekaj Klaclovih aforizmov.

Ktere vere držim se? Nobene, kar jih imenuješ,
Nikdar za bajko in laž ti ne zamenjam Razum.

Voda, ki prot morju se ne lije,
posuši se ali lena zgnije.

„Ko mogel bi iz te nižave,
dospeti v zvezdnate višave,
kjer se nebeško blaženo živi,
kjer brez mrakov v dan solnce sije
svit zvezdic se krog njega lije,
kjer biva bog in angeli.“

A astronom se je smejal
v nebeške gledal je višave
učene ni začal razprave,
tako pri sebi je dejal:
„Kakor da zemlja v nebu bi ne bila,
kot da nebes bi v sebi ne nosila.“

*

Da žid bi res imel resnico,
od boga priča pisana mu knjiga,
kdor pa napisano ima resnico,
dalj zanjo se ne briga.

*

Konca nima vsemir, kot nikdar imel ni začetka,
Vsa izprememba je v njem, vse se rodi in umre.
Večnost njegov je namen in vanjo se zliva trenutek,
Nikdar ne hoti da v hip večnost se izpremeni.
Delaj vedno tako, da razvoj nikdar ne zastane,
Čas naj v večnost beži, dela resnici naj pot.

*

Vsaka roža sebe naj krasi
Vrta kras še nje kras — ni.

*

Kdor širi, ljubezen k narodnemu jeziku, širi ljubezen k narodu samemu. Kajti jezik je slišna sila naroda, torej več nego samo število vidnih bratov. Ljubezen je vedno delavna in ljubi žrtve.

*

Kdaj je še usužujeni narod zahteval svojih pravic, ne da bi bil od svojih mučiteljev-gospodov nazvan za zločinca in veleizdajalca?

*

Bratje, sramujmo se živeti vedno sebi,
živimo domovini posvečeni,
in domovina naj živi človeštvu,
človeštvo celo — nebu.

Žena v luči cerkvene in svobodomislne morale.

Žensko gibanje v Italiji dobiva vedno več podpore v italijanski Svobodni Misli. „Federazione Italiana del Libero Pensiero“ (Laška zveza Svobodne Misli) propagira žensko gibanje s številnimi letaki. En tak list ima n. pr. napis: „V spomin mladi ženi. Primerjanje cerkvenih nauk z učenjem svobode“, ter citira razne knjige in učenjake katoliške kakor naprednjaške. Naj tu navedemo oglas:

Cerkveni nauki:

In dejal je ženi: „Hočem ti napraviti mnogo bolečin, ako postaneš noseča, boš rodila v bolečini dete; hrepenela boš po možu, in mož bo tvoj gospod.“ (I knjiga Mojzesova, 3. 16).

Iz žene pohaja greh in radi žene umiramo. (Ekkleziast, 25, 26.)

Človek nepohaja iz žene, ampak žena iz moža (Ep. h Kor., II. 8).

... žena naj v občini (družbi) molči, ne sme se dovoliti, da bi govorila, ampak mora ostati podvržena, kakor pravi zakon (postava). (Ep. h Kor., 14, 34.)

Žena je vzrok zkaženja ljudstva in je vhod v peklo. (Tertulijan.)

Žena mora izkazovati možu spoštovanje, čast in pokornost. Žena je dalje dolžna možu hvalo za varstvo, vodstvo, preživo in pametno kaznovanje, kajti mož je glava žene. Mož sme tepsti ženo samo za velike pregrehe, je li to potrebno, da bi se poboljšala. Pretepati ženo je v praksi jako dobrodejno, ako se to dela v pravem času in v méri. (P. Antoine, Verska nrvnost, poglavje III.)

Žene naj se pokore možem, svojim gospodarjem; kajti mož je glava žene, kakor je Kristus glava cerkve. (Ep. k. Ef., 5. 22.)

V nobenem slučaju se ne sme varovati matere na škodo dospelajočega otroka dokler je kakšno upanje, da se s smrtjo matere da doseči še pravočasno pokrščenje ploda. (Sv. Alfonz Liguori, Verska nrvnost.)

Večnemu zveličanju otroka je dati prednost pred časnim dobrim (zdravjem) matere. Ako se ne more krstiti otroka v materinem telesu, tedaj je treba iz dvojnega zla voliti ono, da se odpre telo matere, da bi otrok mogel biti vzet ven in krščen. (Comitolo. Verska morala.)

Nauki svobode:

Angelj rodbine je žena. Žena ima taka sredstva sladke utehe, da more ohladiti vsako bôl. Ljubite, cenite ženo, ne iščite v njej samo utehe, ampak silo, navdušenje dvojnate vaše moralne in duševne zmožnosti. Zatríte v sebi vsako misel o povznešenosti nad ženo; kajti tega nadkriljevanja ni. (Mazzini, Dolžnosti človeka.)

Stari predsodek z napačno vzgojo in doslednim, postavnim potlačevanjem je vstvaril domišljivo razumsko podrejenost žene, o kateri se danes govori, da bi bilo to zaslužnjevanje opravičeno in ohranjeno. (Mazzini, Dolžnosti človeka.)

Žena — mati, soproga, sestra — predstavlja z bogatstvom svoje ljubezni krasoto življenja. (Mazzini, Dolžnosti človeka.)

Duhovnik, star in mlad, dober in hudoben, krade možu zaupljivost žene. Zveže nas v zakon, da bi nas kolikor mogoče hitro razdvojil. Polastil se je že moči nad duševno vlado s tem, da uči ženo tega, kar bi morala izvedeti samo od moža. (Georges Sand.)

Osvobojenje žene imelo bi biti za vas isto kakor osvoboditev delavstva. S tem dobi vaša propaganda posvečenja resnice. (Mazzini, Dolžnosti človeka.)

Možem, ki ljubijo svojo ženo in so od nje ljubljene, tem prepščaj sodbo o nazoru takega sv. Alfonza Ligvorskoga, ki pravi,

da se ima pokrščenju otroka dati prednost pred življenjem žene. Samo taki možje dajo pravi odgovor krutim sužnjem celibata. Vzemimo, da mož ve, da bi veda in zdravniška znanost mogla ohraniti ljubljeno ženo, radost njegovega življenja, mater njegovih otrok; in kaj si naj pomisli mož, ako mu duhovnik v imenu krščanske ljubezni zabiči, hladno gledati na strašne bolečine in umiranje žene, katera, prokleta v njenih najsvetejših čustvih, plača ljubezen z življenjem? (Liberalis.)

„V. M.“

Da se ne oziramo samo po tujini in po izrekih in učenju katoliških mož in svetih knjig, kričečih in ženo naravnost ponižujočih primerov najdemo dosti doma na Slovenskem, kjer je naše ženstvo popolnoma vkovano v verige rimskega suženjstva. Koliko bi nam mogla tu razodeti in povedati rahločutna ženska duša, koliko obtožb navesti proti cerkvenemu učenju in fanatizmu, kateri ji je uničil njeno prijetno življenje in ji uničil najsvetejša čustva. Želeti je — je to v blagor celega naroda — da bi tudi pri nas žensko gibanje, ki se je v zadnjem času začelo zadovoljno razvijati, pridobilo čim več tal, se otrslo verskih predsodkov in si tako priborilo ono mesto v človeški družbi, katero ji gre po pravici, katero pa ji katoliška cerkev odreka v korist duhovnih gospodov. Naj slede naše žene zgledu Čehinj, Angležinj, Nemk itd. v boju za enakopravnost in svobodo prepričanja!

Muka nade.

Napisal Volliers de l' Isle Adam.

V večernem mraku je stopal častitljivi prijor segovskih dominikancev, tretji veliki inkvizitor španski don Pedro Arbuez d' Espila po obokanem hodniku saragoškega samostana v tajno ječo; spremljala sta ga patra iz reda redemptoristov in dva služabnika Najsvetejšega z bakljami. Ključ je zaškripal v ključavnici silnih vrat in inkvizitor je stopil s spremstvom v slepi hodnik, ktereга zrak je bil našičen z gnilim vzduhom; le s težavo je bilo mogoče razločevati posamezne predmete v mračni, pritajeni svetlobi. Na dveh železnih obročih, pritrjenih v zidu, je stalo ob steni mučilo, od prisušene krvi očrnela klop in poleg nje vrč in posoda za oglje. Na kupu gnilih smeti je sedela moška postva, zagrnjena v cunje. Starosti ni bilo možno uginiti. Na rokah in nogah bila je zvezana in vrat je objemal železen obroč.

Ta jetnik je bil aragonski žid rabi Aser Abarbanel. Bil je tožen radi oderuštva in neizprosne trdosrčnosti do revežev; prenašal je že več ko leto dannadan grozne muke mučilnega orodja. Toda njegova zaslepljenost bila je tako trdovratna kakor skala in ni se hotel odreči stari veri.

Rabi Abarbanel bil je po talmudovem poročilu potomec Orthoniela, tedaj tudi z rodu Ipsiboe, žene poslednega izraelskega sodnika. To mu je tudi dalo moči kljubovati najkrutejšim mukam. Zato

so se skoro porosile oči častitljivega patra Arbueza, ko se je bližal tresočemu se rabiju in mislil na moškokrepko dušo, ki se je tako krčevito protivila lastni rešitvi.

Rekel je: „Ljubi sin, raduj se! Tvoje skušnje tu na zemlji se bližajo koncu. Radi tvoje trdovratnosti sem moral z bolestjo v srcu privoliti, da se ravna s teboj z vso strogostjo; moje bratovsko prizadevanje, izpreobrniti te, je pri kraju. Podoben si smokvinemu drevesu, ki ni hotelo roditi sadu in je prišlo v nearnost, da se posuši. Bog sam more soditi tvojo dušo. Morda te razsveti neskončna njegova milost pri smrti. Upamo to! Imamo vzglede. — Ah, da bi se tako zgodilo!! Počivaj to noč v miru. Jutri te izročimo autodaféju, to je kvadratmetru, visoki peči božjega plamena; gotovo že veš, moj ljubi sin, ona izvršuje svoj posel počasi. Smrt rabi vedno dve ali tri ure, da opravi svojo dolžnost, kajti ledene obveze, s katerimi marljivo in skrbno obkladamo čelo in srce žrtve ognja, zadržuje njeno delo. Ne pozabi, da boš imel — ker si zadnji na vrsti dosti časa, izprositi si od Boga blagoslova za ta krst z ognjem, ki pomeni krst s svetim Duhom.“ —

Po zadnjih besedah dal je inkvizitor znamenje da se nesrečnemu snamejo okovi. Don Arbuez ga je objel ganljivo in nežno. Potem je prišla vrsta na redemptorista, ki je prosil s tihim glasom žida, naj mu odpusti vse muke, ki jih je pretrpel od njega radi rešitve svoje duše.

Ravnotako sta se poslovila od njega oba fratra s tihim navidez svetim objemom. Po tem obredu pustili so uničenega in potrtega jetnika samega v naraščajoči tmi.

*

Z izsušenimi usti, z izmučenim obličjem je gledal rabi Aser Abarbanel na vrata — s početka brez posebne pozornosti. „Zaprto?“ — Ta beseda je vzbudila nekje globoko v njegovi notranjosti, v njegovih razburjenih možganih sanjavo misel. Opazil je bil namreč za trenutek skozi špranjo pri vratih pramen bakljine svetlobe. Moten žarek nade mu je prešinil izmučene možgane in stresel celo njegovo telo. Splazil se je bliže, tipal in z skrajno opreznostjo vtaknil prst v dozdevno razpoko in polagoma odpiral duri.

„Oh, kakšno čudo! neverjetem slučaj! Frater, ki je zaklepal, je obrnil ključ prej ko je padel zapah. Vrata so ostala nezaklenjena.“

Rabi se je drznil plaho pogledati ven. V negotovem somraku rozločeval je polkrog sivih sten s spiralnozavitim stopnjiščem, na drugi strani tega polkroga je videl pet ali šest stopnjic, ki so vodile v prazno dvorano, prehajajočo v dolg koridor; videl je tudi prednje oboke tega hodnika, in rabi se je splazil po rokah do njegovega vhoda. Hodnik je bil neskončno dolg in le slabo — kakor v snu — razsvetljen. Na obokih so visele oljnaté svetilke in zdelo se je, da njih motni svit ogrinja tesno ozračje z modrikastim zagrinjalom. Vse pred njim je bilo v senci. V dolgih stenah ni bilo nikjer stranskih vrat. Le na enem mestu v levi steni je prepuščala zamrežena odprtina svež zrak in prtajeno svetlobo.

Bil je to gotovo odsvit umirajočega dne, ki je prihajal skozi omrežje, kajti rabi je videl rdečkaste proge, ki so mestoma pretkavale kaminiti tlak.

In kaka grozna tišina! — — —

Pa vendar; Vendar se morebiti najde v negotovi tmi izhod, izhod na prosto, k svobodi! Tresoča se, trepetajoča nada židova je bila vztrajna, kajti bila je zadnja.

Brez prevdarka drznil se je bliže, k rdečkastim progam na tlaku. Zadevši se ob železno mrežo na odprtini, si je želel nati-homa, da bi se spojil z motnimi toni barve samostanskega zidovja. Počasi se je pomikal dalje, plazeč se po prsih. Pri vsakem pregibu je s težavo zadrževal krik vsled grozne bolečine, katero mu je povzročala rana, ki se mu je ponovila in odprla radi velikega napora. —

Toda kaj je bilo to? Kakor da bi prihajal s tihim odmevom po hodniku ropot bližajočih se korakov k njegovim ušesom. Čudna tesnoba ga je obšla in ga hotela zadušiti. Sedaj je po njem — za vedno! Stisnil se je v izdolino v steni in čakal od strahu napol mrtev.

Bil je menih, ki je hodil z brzim korakom, noseč v roki ztrgovač mišic najkrutejše orodje iz časov inkvizicije; kapuco je imel potegnjeno globoko na oči. Kot hudi duh je zginil nemilo v temi.

Strah je uničil zadnje moči rabijeve. Minila je ura, predno se je mogel zopet ganiti. Bojazen, da le podaljša in poostri svoje trpljenje, če ga zasačijo, vsilila mu je misel, naj bi se prostovoljno vrnil v ječo! Toda nada, ki ga ni hotela popustiti, mu je pošeptavala neprestano v dušo svoje obljublajoče, „morda?“, besedice, ki nas zemljane prenaša često čez zevajoče prepade.

Zgodil se je čudež, o tem ni smel dvomiti! Nadaljeval je — plezaje — zopet pot, ki ga reši. Z mukami in gladom ubit, tresoč se po vsem telesu pomaknil se je naprej. Grobu podobni hodnik je rasel pred njim — tako se mu je zdelo — v neskončnost. Njegove oči so bile krčevito zamaknjene v temo, v kateri se nekje menda skriva rešilni izhod. Z naporom je lezel dalje. Vtem začuje nove korake. Bližali so se tokrat polagoma in odmerjeno. Črno bele postave dveh inkvizitorjev z raševinastimi širokimi klobuki sta se prikazali v poltni kot strašila. Nedaleč od njega sta se vstavila in govorila med seboj polglasno. Pogovor je bil gotovo zelo važen, kajti rabi je videl kako živahno gestikulirata z rokami. Pri pogledu nanju je nehoté priprl oči. Srce mu je bilo, kot bi mu hotelo počiti: mrzel pot tesnobe mu je močil cunje. Nepremično je ležal ob zidu v slabem svitu svetilke in pošiljal obupno molitev gori k Bogu Davidovemu.

Inkvizitorja sta medtem že nadaljevala pot a sedaj sta se zopet vstavila prav pod svetilko, osvetljujočo najbližjo okolico. Slučajni obrat v govoru ju je prisilil, da sta postala znova. Eden njiju je pogledal proti mestu, kjer je ležal nesrečnik. Rabi ni opazil izraza raztresenosti, ki je bil izražen v tem pogledu. Že je čutil, kako

mu lačne kliešte zopet trgajo meso. Smrtna groza ga je obsla, ko je ves iz sebe in z pritajenim dihom začutil, kako se ga je pri pogibu dotaknil rob inkvizitorjevega oblačila. Duh groznega moža je bil gotovo zaposlen z važnimi vprašanji. Pogled je obstal nepremično na židovem obličju, toda mož je premišljal morda o kakem prebrisanem odgovoru. Zato je gledal na žida, ne da bi ga videl.

Za nekoliko minut sta nadaljevala oba moža zares svojo pot. Predla sta dalje nit temnih svetov in korakala polagoma k polkrožnemu prostoru, odkoder je bil prišel. Nista ga videla! To nepojmljivo čudo je zavzelo njegov omoteni um tako, da se mu je vsilila neumna misel: „Sem znabiti že mrtev, dá me nihče več ne vidi?“ Čuden pojav ga je vzdramil iz te letargije: imel je obličje pritisnjeno prav tesno k zidu in zdelo se mu je, kakor bi ga iz njega opazovalo dvoji divjih oči! V kruti, topi tesnosti obrnil je glavo! — — — Toda ne, ne! Njegova roka je otipala zid in je razumel: Bil je to refleks inkvizitorjevih oči, katerih pogled se je tako silno vtisnil v njegovo dušo, da ga je prenesel z lastnimi očmi na dva vlažna madeža na zidu. Naprej! Naprej! V bolni domišljiji je bil še vedno živahen cilj, ki ga mora doseči, da se reši. Tam je ležal pred njim rešilni izhod — kakih trideset korakov. Hitro — kakor je mogel — pomikal se je dalje, plazeč se po rokah, kolenih, trebuhu in je prišel do nerazsvetljenega dela groznega hodnika . . .

Kar nakrat je začutil pih hladnega, svežega zraka na rokah, tipajočih po zemlji; pih je prihajal skozi špranjo pri vratih, ki so bila prav pred njim. — O Bog! Da bi vodila ta vrata ven, na svobodo! Novi žarek nadeje posvetil v obupni položaj nesrečnika. Z rokami otipal je vrata, ker jih z očmi ni mogel najti v tmi. Tipal — — brez zapore, brez ključavnice.

Toda to — — kljuka. Vstal je: kljuka je odnehala in vrata so se premikala na svojih oseh.

„Aleluja!“ šepetale so hvaležno blede ustnice rabija, ki je stal na pragu in zrel z radostnimi očmi svobodo, ki se je razprostirala pred njim v temi. Vrata so mu odprla pot na vrt, posejan s svitom zvezd, k pomladi, k svobodi, k življenju. Pred njim je ležala ravnina in mogočne sence gorskih grebenov so odsevale v temnomodrih obrisih od lesketajočega se nočnega neba: tam ga čaka sreča.

Oh, zleteti! Celo noč bi rajal po teh dišečih citronovih gajih. V gorah pa ga čaka gotova rešitev! Globoko je vdihaval vonjavi zrak. V srcu se je glasilo Lazarjevo: Pojdi ven! Razprostrl je roke in pogled mu je obstal ko v zamaknjenju na nebu — tako se je zahvaljeval svojemu Bogu v nemi ekstazi. Nato se mu je zazdelo, da se obrača k njemu senca njegovih rok, čutil je, kako se te sence polagajo nanj, kako ga nežno objemajo. Res: visoka postava je stala tik njega. Dvignil je zaupno oči, strašno čustvo mu je preletelo ude, oči so stekleno zrle na odurno prikazen, Pene so mu izstopile iz ust.

O, groza! Počival je v naročju Velikega inkvizitorja, častitljivega Pedra Arbueza d' Espila, ki ga je opazoval z porosenimi očmi, kakor dobri pastir, ki je našel izgubljeno ovco. Duhovnik je v navalu usmiljenja pritisnil žida tako tesno na svoja prsa, da je raševina spokornega njegovega oblačila glasno zahreščala. Medtem ko je rabi Aser Arbarbanel z mrtvimi očmi hropel v objemu, govoril je Don Arbuez asketično in njegove besede so govorile, da je bila vsa muka rabijova v tej noči njegova zadnja in nalašč pripravljena skušnja: muka z nado! Očitaje je počivalo plamenče oko Velikega inkvizitorja na bolešno spačenih potezah rabija in z ganjenim, gorkim dihom šepetal mu je na uho:

„Vidiš, ljubo dete — na predvečer svoje rešitve si nas hotel zapustiti!“

Dosledno.

Kljub vsem censuram vesti o svobodomiselnem gibanju, o svobodomiselnih manifestacijah, kljub vsem zavitim izjavam klerikalnega časopisja, kljub postopanju klerikalne vlade, ki roko v roki z Rimom zatira vsak svobodomiselni pojav, Svobodna Misel vendar napreduje. Njenega vedno bolj rastočega valovanja in vedno večjega razširjenja ne more zabraniti niti nazadnjaška vlada, niti cela rimska armada.

Videli smo, kako se je pred par leti začelo svobodomiselno gibanje predstavljati tudi na naša tla, kako je svobodomiselna ideja zadobivala vedno širšega terena med slovenskim narodom, kako je to novo kulturno gibanje rastlo vedno bolj in bolj, dokler si ni ustanovilo lastnega ognjišča „Svobodne Misli“, okoli katere se zbira sedaj slovenska svobodomiselna generacija. Tudi med naše brate Hrvate, ki se istotako bojujejo proti klerikalizmu, kakor mi, si je Svobodna Misel pripravila pot in sledeči slučaj nam jasno dokazuje, da se je tudi med Hrvati začelo daniti. Navajamo ga zato, ker ni le tipičen za današnje versko življenje na Hrvaškem, ampak še posebej zato, ker more iz njega naša napredna inteligenca izvajati marsikaj.

Ako smo prebirali hrvatsko časopisje, tedaj smo videli, da napredno časopisje skoro prav nič ne pospešuje protiklerikalne propagande in začutili smo, kako se boji ta nepravilni liberalizem stopiti jasno v boj za napredek, da bi ne moral javno priznati svojo trhlkost.

Zatorej se je dalo soditi, da bi, v slučaju kakoršnega koli ostrejšega nastopa proti cerkveni javnosti, bodisi obsodil podobno postopanje, ali pa k večjemu skrčil rame — vsled svoje „liberalnosti“. Toda glej! Umrl je mladi navdušeni delavec za napredek, Jurislav Janušić. Kakor je živel, tako je umrl — brez ceremonij, brez jezuitskega obračanja oči, patetičnih vzdihov, in mehničnega trkanja po prsah, pokopan je bil kakor človek, ki je odvrget

vse srednjeveške preostanke — brez kadila, brez „de profundis clamavi“ — skratka brez popa in kar bi ne bili pričakovali niti mi, niti napredni ljudje na Hrvatskem, kakor priznava „Pokret“ z 19. p. m., se je zgodilo.

Pogreb je postal velika protiklerikalna manifestacija, ki bo svetel mejnik v kulturnem boju za svobodo posameznikov na Hrvatskem. Janušić pa, ta skromni in tihi delavec na kulturnem polju, ki se ni nikdar silil v ospredje, se je znal s silo svojega duha, i v onem trenutku, ko so ga telesne moči že zapuščale, ubraniti brutalnemu napadu „usmiljenih sester“, postal s smrtjo veliki protiklerikalni agitator in kakor čutimo že v naprej, bo tudi povzročitelj končnega deljenja duhov na Hrvatskem.

Spuščati se v podrobnosti se radi pomankanja prostora ne moremo, omenjamo le, da je med številnimi članki, ki so največ v „Hrvatskem Djaku“, tudi članek o kongresu Svob. M. v Pragi leta 1907.

Lahko bi bili navedli nebroj podobnih slučajev po tujini, koder ima še cerkev moč, in kjer je treba odločnega boja proti nji, toda ne iščimo daleko, saj se tudi v naši bližnji domovini najde mlado kipeče srce, ki ne nosi svojih naprednih nazorov, svobodomiseljstva samo na ustih, ampak ki je v dno duše dosledno in značajno, ki dela kakor misli, ki živi kakor mu narekuje njegova vest in umira, kakor mu je narekovalo njegovo prepričanje.

In ravno v sedanjem času, ko se verska kriza odigrava pred našimi očmi, ko se duhovi bolj in bolj odcepljajo od verskih predsodkov in se osamosvojujejo, ravno sedaj je treba, da bi oni, ki se ponášajo s svojo svobodomiselnostjo, ki veljajo za naprednjake, tudi živeli po načelih, katere zastopa današnji napredni svet. Ni zadosti samo napredna načela odobravati, s svobodomiselstvom se strinjati, treba je tudi vse svoje vsakdanje življenje uravnati tako, da se iz vseh del pokaže, da lahko živimo brez cerkve, da ne potrebujemo ceremonij in da svojega človeškega dostojanstva, katero smo vedno spoštovali in branili pred vplivom verskih bajk in neresnic, ne damo nikdar v izkoriščevanje onim, ki nam niso želeli le gmotnih nesreč, ampak nam hoteli otópiti celo našo dušo in iztrgati iz srca spoštovanje do človeka.

Stojmo pri vsaki priliki na straži, bodimo dosledni, in delajmo odločno. Tudi pri nas se mora zjasniti! Ne beseda, dejanje ostane!

Uredništvu došle knjige.

Razvoj mišljenja evropskega ljudstva. Govorimo danes splošno, da se tvori nov življenjski nazor in res je tako, Toda pri nas moremo doslej opazovati samo nazadovoljnost proti staremu, kot proti nečemu staremu in preživelemu, vidimo jasno, da t. zv. edino zveličavna cerkev nima edino prav, da ni resnica edino v nji, ampak da je kje drugje. Zgodovina nam je to še jasneje potrdila.

Toda pozabili smo ob enem, ko se je podiralo staro, postavljati novo in v tem leži ono polovičarstvo, ki je pri nas tako pogostno. V tem oziru je bila naša dolžnost osvojiti si v svojem jeziku važna svetovna dela, ki bi bila dostopna vsem krogom našega naroda, da bi iz njih črpali, da bi imeli dravi pogled v t. zv. boj za svobodo in napredek ljudstva. V tem oziru nam morejo biti Čehi za zgled. Dasi se jim ne manjka kulturnih delavcev in je njih produktivnost na književnem polju nenavadno velika, vendar se ne branijo prevodov in so obogatili svojo beletristično in znanstveno literaturo z vsemi večjimi deli svetovne literature. To bi bilo treba doseči tudi pri nas, da bi mogel človek v lastnem jeziku spoznati velika svetovna dela in se vzgajati sam. Ako moramo priznati že glede beletrističnih del, da smo jih osvojili premalo in pogosto v slabih prevodih, vidimo tem večjo mizerijo v znanstvenem oziru. Ne moremo torej dovolj veselo pozdravljati dejstva, da se je mladina prijela novega dela ter hoče počasi mašiti vrzeli, ki so tekem časa nastale. Brez velikih fondov in brez raznih „književnih založb“ je stopila mlada generacija k delu in je začela izdajati znanstveno knjižnico. Začetek je srečno storjen. Znanstvena knjižnica nam poda delo, kterege potrebo smo živo čutili. Naša doba je historična, čutimo, da je na svetu stalen le razvoj in hočemo li vedeti, kam spemo, pa je treba dobro vedeti pred vsem, od kod? S tem pa nam je dana tudi pot: kako. Bolj kot kdaj se danes filozofira in zato nam je bila ta knjiga potrebna, kajti boljšega uvoda v filozofijo si skoraj ne moremo misliti. Prof. Drtina je znan pred vsem kot pedagog. S svojim delom je hotel podati najglavnejše smeri, ki so se s časom razvijale in so tvorile sočasni nazor svoje dobe. Imamo tu jasno podan boj med vero in vero. Knjiga je znanstveno delo prve vrste, a pisana tako popularno, da je razumljiva i preprostejšemu človeku.

V tem oziru moramo pohvaliti tudi prevod, ki je skušal izogibati se raznih-izmov in je v njem res lepa, znanstvena in lahko razumljiva slovenščina. Želimo, da bi se posebno slov. inteligenca zavedala svoje dolžnosti do mladega mnogo obetajočega podjetja, da bi publikacije našle mnogo odjemalcev in bi se na ta način omogočilo izdajanje večjih znanstvenih del. Spolnimo s tem dolžnost pred vsem napram sebi, kajti nam vsem je potrebno več filozofične izobrazbe, več pogleda v duševno življenje preteklosti in sedanjosti. In vse to nam Drtinova knjiga tako lepo omogočuje. Knjiga se lahko plačuje mesečno v snopičih (a 72 vin.) s čimer je dana prilika i ljudem, ki ne morejo dajati večje svote za knjige, da si jo nabavijo. Izmed imenovanih treh knjig je jedna izšla iz vrst učiteljstva, druga iz vrst delavstva, tretja iz vrst študentstva. So to tri sile, ki danes največ delajo na polju za izobrazbo ljudstva, dočim od druge strani ne vidimo dovolj dela proti navalu „katoliške kulture“. Učiteljstvo, delavstvo in dijaštvo stopa dandanes z roko v roki in to je vesel pojav dobe. Danes nam vsem velja geslo: več čtiva, več knjig, in na to polje bi morali vsi napredni elementi koncentrirati svoje sile. Dobi se pri upravništvu „Omladine“ v Ljubljani.

O šolski reformi. Spisal Dr. Lončar. Ponatis iz „Učiteljskega tovariša“. C. 40 vin. Iskreno moramo pozdraviti to drobno knjižico, ki je tako bogata mislij in novih nazorov. To tem bolj, ker je to pri nas edino večje delo, ki je izšlo ob času, ko se bije največji boj za reformo šolstva. Vlada pri nas zelo napačno mnjenje, ko se misli, da je vzgoja in šola stvar države in, da oni, ki ji dajajo svoje otroke v šolo vzgajati, pri tem nimajo besede. Je nasprotno prav. Javnost je pri vzgoji in šoli interesirana, zato ji gre beseda, da izpregovori, kaj hoče od šole. V tem oziru izhajajo drugod brošure, časopisi, prirejajo se predavanja in debate, pri nas pa molčimo, kakor da bi ne vedeli, da ima bodočnost ta, ki ima vzgojo. Kako nejasni nazori vladajo pri nas o šolskem vprašanju, se je videlo ob času volilnega boja, ko je ljudstvo tem bolj ploskalo klerikalnemu kandidatu, čim bolj je govoril proti šoli in učiteljstvu. Edina beseda „Svobodna šola“ je mogla pokopati celo napredno agitacijo. Zakaj! Zato, ker narod ne zna ceniti vzgoje in šole, ker se mu od klerikalne strani (klerikalna stran dobro ve zakaj) vcepuje in vbija mnjenje, da je šola odveč, da mnogo stane, da je potrata časa etc. Istotako vlada na naših obmejnih krajih popolnoma napačno mnjenje glede utrakvističnih šol, češ da so potrebne zaradi nemščine; jednako so vcepili ljudstvu klerikalni agitatorji napačno mnjenje o svobodni šoli, pod čemer si naš človek predstavlja edino to, da bodo križe iz šol metali. Dr. Lončar je pojasnil v kratkih besedah, kaj je to svobodna šola. Edini namen šole je vzgoja. Da pa bo vzgoja prava, vsestranska in popolna, mora biti šola svobodna. Svobodna šola pa pomeni pred vsem nacionalizacijo šolstva (narodna šolska autonomija), demokratizacijo šolstva (šola mora biti dostojna in omogočena vsem slojem, laicizanco šolstva (t. j. šola naj se osvobodi vseh cerkvenih in drugih „višjih“ uplivov). Glede organizacije srednje šole je sprejel pisatelj nazor Dr. Old. Kramařa, ki ima gotovo svoje dobre strani, mi bi se zavzemali za osemrazredno srednje šolo, ki ima bili skupna v spodnjih štirih razredih, v višjih pa se razcepi na dva ali tri oddelke. Pozdravljamo posebno nazor o akademični izobrazbi učiteljstva, ki naj bi ga postavilo tudi slov. učiteljstvo kot svoje kardinalno zahtevo in naj bi na učiteljskem kongresu v Pragi zanj manifestiralo. Pri svojem učnom načrtu se je pisatelj oziral tudi na higijenično stran šole, na kar se danes zato pozablja. Glede ženskega šolstva smo za koedukacijo, ki naj omogočuje ženi jednako vzgojo in jednak razvoj z možem. Naša sekcija pripravlja brošuro „Svobodna šola“, kjer bomo natančneje podali zahteve, ki jih stavi moderna doba na šolo in vzgojo. „Šele iz razvalin absolutistične cerkve in z njo združene kapitalistične, militaristične države se more dvigniti v vsem svojem veličastvu ponosna stavba svobodne kulture.“ (Dr. Lončar str. 62.) Najprej mora pasti nazor, da je obstoj človeške družbe boljše zavarovan v jetnišnicah in kaznilnicah, v prisilnih delavnicah in vojašnicah nego v šoli in kulturi: potem šele napoči človeštvu vstajenja dan. (Istotam.)

K temu nazoru pa more vesti-le vzgoja ljudstva. V tem oziru mora rasa kultura še izvršiti veliko delo. Lahko rečemo: osvobodimo. vzgojo in osvobodimo človeka, zato je naš cilj „svobodna šola“ Knjigo toplo priporočamo.

* * *

Katoliški svetovni nazor in moderna veda. — Tako je naslov znani Wahrmundovi brošuri, ki je sicer post festum — a vendar izšla tudi v slovenskem jeziku. O aferi Wahrmund se je že mnogo govorilo in pisalo tudi pri nas. Sedaj, ko je knjižica pristopna vsakemu tudi priprostemu človeku v slovenščini, bodo naši ljudje tem lažje sodili o vsem, kar se je zgodilo. Marsikaj, kar je v brošuri, nam je znano že od drugod. O razporu med cerkvijo in modernim svetom se je pisalo in se piše na vseh koncih in krajih. Čuti to danes vsak količkaj misleč in razumen človek. Toda, ko je povedal profesor, je bil ogenj v strehi. Nastala je iz tega politična afera, kulturna debata in nazadnje skoraj ministrska kriza. Afera Wahrmundova je bila za nas dobra šola, spoznali smo iz dejanj marsikaj, kar je bilo doslej v mislih. Pokazalo se je, da se bližamo velikemu kulturnemu boju, ki bo brez ozira na narodnost razdelil svet v dva tabora: klerikalce in neklerikalce. Boj med vedo in vero. Je potrebno, da bomo globoko razumevali ta boj in združili vse svoje sile proti skupni črni sili. Zato priporočamo Wahrmundovo brošuro, ker se iz nje najboljše poučimo, kaj je namen cerkve in kaj bi pomenilo za človeštvo in njegov napredek — vladanje Rima. Podobnih brošur imamo dozdej še veliko premalo in če je naše svobodomiselnost semintja nepopolna, je krivo to, da si nismo osvojili v literaturi več svetovnih del, ki kažejo cerkev in nje nauk v pravi luči. V tem oziru tudi S. M. ne more storiti toliko, kolikor bi bilo potrebno, upamo pa, da nam bo v bodoče omogočeno izdati več brošur, ki bodo našim somišljenikom dobrodošle pri njih boju za svobodo prepričanja in vesti. Zdi se nam, da afera Wahrmund še ni končana. Wahrmund je prestavljen v Prago in pražka duhovščina je že letela na Dunaj protestirat. Seveda se inomoški škandali v Pragi ne morejo ponoviti, kajti med skoraj 5000 pražkih študentov je le par klerikalcev, ki jih — menda zato, da se ohrani sorta — vzdržuje plemstvo in duhovščina. Toda grof Thun je v drž. zboru povedal, kako misli klerikalna sila. Wahrmund se mora kaznovati, Svobodna šola in Svobodna Misel to so revolucionarne smeri, ki jih je treba zatreti etc. Vemo, da bi si to želeli gospodje Thun, Lueger e tutti quanti. Ampak narodi v Avstriji so se razvili in njih kulturne sile ne more uničiti nobena rimska sila. In če bo Rim to poskušal, bodo šli narodi tem bolj proti njemu v boj in osvobojenje narodov se bo s tem le pospešilo. Brošure, ki bodo kazale zastarelo cerkev v svitu modernega napredka se bodo mogoče in o zmagi ne moremo dvomiti. Resnica bo zmagala nad lažjo. Za enkrat je v Wahrmundovi brošuri mnogo povedanega in v Wahrmundovi aferi je izpregovorila druga stran, zato brošuro priporočamo. Dobiva se pri upravnistvu „Napreja“ v Ljubljani. Cena 70 h.

Aforizmi.

Skrbimo, da bomo prav mislili, to je prvi princip morale.

Pascal.

Za popi kmet na led ne hodi,
imamo zgledov mnogo,
opodrsnilo je tam „gospodi“
kmet si je zlomil — ного.

Karel Havlíček.

Ko je cesar Jožef odpravil na Češkem jezuite, mu je zapel češki narodni pevec *Vavák*:

Ti si nad množico čeških nadlog
žalom pogledal, daj zmago ti bog:
tam zmagal si Turke tirane,
doma pa tiranske kristjane
a tam je svetilo vsaj — polmeseca
pri nas pa je bila večna tma.

Vsako živo bitje hoče večnost življenja, vsako živo bitje hoče razvoj življenja; odtod dve potrebi: potreba sebeohrane in potreba napredka.

Bourgeois.

Ljudje ne morejo biti svobodni, ako se k svobodi ne vzgajajo. In te vzgoje ne dobimo v šolah niti iz knjig, kajti sloni na zmagi nad samim seboj v samozavesti in samospravi.

Buckle.

Vsak človek takoj po svojem rojstvu postane deležnik bolj-šega stanja človeštva, ki ga je pripravila preteklost, zato sprejema ob enem z življenjem dolžnost, da bo delal po svojih silah i za daljši razvoj civilizacije.

Bourgeois.

V človeku bolj čutimo to, kar more biti, nego to, kar je, čutimo zmožnosti, ki presegajo sedanjost, čutimo ideal, h kateremu se resnica bliža. To, kar nazivamo pravico, je takorekoč zaloga volje in inteligence skrite v ljudski glavi, je naprednost posameznika, in naprednost rodu, ki deloma sloni na zmožnosteh posameznika.

Fouillé.

Vsakemu mlademu duhovniku dajo rimska očala na nos, kojih steklo je tako brušeno, da malokateri predmet kažejo tako, kakoršen je. Njim velja: (Mat. 23, 13). „Gorje pa vam, pismarji in farizeji, hinavci! da zapirate nebeško kraljestvo pred ljudmi; vi namreč ne greste vanj, in tudi tistih, kateri hočejo, ne puščate vanjiti.“

Chamfort pravi:

Recimo, da bi za prosvetljenje naših nižjih vrst porabili le četrtno te dobe, ki je bila potrebna k njih poneumljenju, da bi se jim ne vrinjeval v roke nikak nad vse mere nesmiselen in nerazumen katekizem, ampak sestavljena glavna načela ljudskih pravic in dolžnosti, ki slede iz teh pravic, in začudili bi se, kako daleč bi dospeli s pomočjo takega elementarnega delca.

Recimo, da bi jim, namesto, da jim pridigujemo nauk pokore, potrpežljivega potrpljenja in poniževanje samega sebe, ki izkoriščevalcem tako olajšuje njih delo, pokazali pot, kako spoznavati svoje pravice, in da bi jim ob enem pokazali tudi dolžnost te pravice braniti, pa bi spoznali, da je priroda človeku, ki ga je ustvarila kot družabno bitje, dala tudi toliko razuma, da napravi razumno družbo. —

KRONIKA.

Študij duševne vede nas reši tisočerih neprijetnosti življenja in nas napolni z gotovostjo, da bo moč v nas neprestano rastle in da bo razvitek okrog nas neprenehoma trajal. Kako bi mogel ostati človek še nadalje bojzljiv in plašen, če čuti, kako neprenehoma v njem raste ta čudna, izredna moč, ki zamore premagati vse zapreke. Kdor dospe do spoznanja, do popolne zavednosti one vzvišene moči, ta je dosegel absolutno, duševno svobodo, ki obsega vsakoršno upanje in hrepenenje človeških src.

Dijaštvo in Rim. Klerikalna gonja proti svobodi učenja na univerzah je sicer povzročila premestitev vseučil. prof. Wahrunda iz Inomosta v Prago, z ozirom na sveto katoliško cerkev pa je dosegla velikanski poraz. Od Wahrundove afere sem so začeli svobodomiselní dijaki vseh avstrijskih visokih šol trumoma zapuščati Rim ter prestopili Nemci večinoma k protestantizmu, drugi pa so postali brezkonfesijonalci. Kar se tiče slovenskega naprednega dijaštva, moramo povdarjati, da je šlo z največjo vnemo v boj za svobodo znanosti in učenja proti poklerikalenju univers. Le škoda, da se naši svobodomiselní akademiki ne morejo v svojem boju proti klerikalizmu opirati na zavedne napredne vrstve v domovini, ki bi že enkrat odločno nastopile proti nekdanj „zveličavni“, danes pa predvsem „dobičkanosni“ katoliški cerkvi.

Shod slovenskega naprednega dijaštva v Pragi. Od dne 24—30 junija t. l. je zborovalo v Pragi slov. napredno dijaštvo, ki si je jasno načrtalo svoj skupni program za bodočnost. Med resolucijami se je sprejela tudi sledeča: Slov. napredno dijaštvo se zavezuje in zagotavlja, da se bo proti vsakemu poskusu omejevatí svobodo vseučilišč bojevalo skupaj z vsemi naprednimi elementi brez ozira na narodnost in raso.

Somišljeniki!

Brez hrupa in brez vsakojake agitacije se vrši naš prvi zaupni in prijateljski sestanek v Ljubljani o priliki Trubarjeve slavnosti. S tem hočemo počastiti spomin našega največjega reformatorja in bojevnika proti tni rimskega srednjeveškega življenjskega nazora in zajedno je naš glavni namen od njega zapričeto reformacijsko delo vesti dalje do popolne zmage v smislu svobodomiselnih idej.

Ob tej priliki nam bo prvič dana priložnost se natančneje spoznati in se pripraviti za širše delovanje proti reakcionar nemu klerikalizmu. Zato pozivljamo vse one, ki se ne strašijo dela in ki svojega svobodomiselstva ne nosijo samo na jeziku, ampak čutijo v duši živo potrebo preroditi naš narod in ga otefj iz pogubonosne propasti, s katero mu preti današnja klerikalna organizacija, ki postaja od dne do dne bolj močna, se polastuje od dne do dne novih narodovih vrst, zaseda šole in se utihotaplja celo na visoka učilišča, ki danes organizira nezavedne sloje v boj proti napredku, svobodi in prosveti, da torej prihite na naš prvi zaupniški vseslovenski sestanek.

Obračamo se zato do Vas vseh, ki ste toliko odločni, toliko zavedni in značajni, do Vas vseh, ki ljubite svoj narod in ga hočete osvoboditi rimske sužnosti in verske blaznosti, v katero ga tira današnji klerikalizem, da se udeležite prvega slovenskega sestanka svobodomislencev, na katerem se naj položi temelj bodočemu našem delu.

Zeleti je, da bi tudi slovensko napredno in svobodomiselno ženstvo bilo zastopano in se pridružilo nam v boju za njene pravice in osvoboditev iz klerikalnega jarma. Saj je v interesu ženstva istotako kakor v interesu naše ideje, katero propagiramo, da pride namreč žena izven vpliva gotovih njo narovnost ponižujočih predsodkov in postane samostojna, enakopravna in verna družica možu v boju za napredek naroda.

Na programu so predvsem sledeče točke:

1. Kaj je Svobodna Misel in pomen tega svetovnega gibanja.
2. O postanku slovenske sekcije Svobodne Misli in o njenem razvoju.
3. Današnja verska kriza v duši slovenskega naroda;
4. O organizaciji in bodočem delovanju.
5. Našveti, slučajnosti in prijateljski pogovori.

Natančni datum in kraj se še pravočasno naznani po slovenskih naprednih listeh.

Kdor se misli vdeležiti sestanka, naj se priglasí uredništvu (S. M. Praga-Vinogradi), napiše natančno ime, priimek in bivališče, da se mu izgotovi legitimacija. Prispevek za legitimacijo s poštnino ki ostane svobodomiselna izkaznica za vse bodoče organizacije je 1 K 10 v. Oni naši somišljeniki, ki so že lansko leto zaupnim potom dobili legitimacije, imajo z istimi pristop ne da bi se morali še posebej prijavljati.

Naj si bo vsak svest svoje dolžnosti! Na resno delo proti klerikalizmu za prosvetljenje naroda!

Češka osrednja zveza požarnih bramb je sklenila na občnem zboru 8. rožnika 1908 v Pragi, da se postavi na popolnoma napredno stališče in da ognjegasci ne bodo zanaprej več hodili na klerikalne parade delati štafažo. Ta sklep naprednomislečih českih ognjegascev naj bi bil v zgled tudi našim slovenskim požarnim brambam, ki kljub svojemu naprednjaštvu dostikrat le preveč paradirajo na klerikalnih slavnosteh in se poganjajo za razne žegne in maše. Brizgalnica bo gasila vse eno, ali je dobila žegen, ali ne, ali se je brala maša pri ustanovitvi društva ali ne in končno ali so člani klerikalci, ali pa zavedni in svobodomiselni ljudje, kojih glavni namen je prihiteti v sili sosedu na pomoč in ga podpirati naj si bo že kakoršnekoli verske blaznosti. Napredni slovenski ognjegasci posnemajte česke tovariše!

Vera po amerikansko. Katoliški list „Il. Risveglio“ izhajajoč v Baru je prinesel sledečo novico: Pastor Sydney Goodman je priredil v Atlantic City v sev. Ameriki cerkev za moške. Da bi privabil vanjo mnogo vernikov, je razdaval smodke, cigarete in tabak. Vernikom je bilo dovoljeno kaditi v cerkvi. Pri otvoritvi je premenilo v nekoliko minutah 500 strastnih kadilcev cerkev v popolno kadilnico in v oblakih tobačnega dima je začel pastor prvo svojo pridigo. Drugikrat je zopet isti pastor poklical v cerkev pevko, kinematograf in druge podobne stvari, s katerimi je zabaval hvaležno občinstvo. V odmoreh pa je z „živo vero“ pridigal novonašlim vernikom o božjih lastnostih. Citirani katoliški list posmehljivo kliče: Naj živi taka amerikanska vera! Toda ne opaža podobnega amerikanizma po katoliških cerkvah.

Klerikalna znanost. Kako se bavijo duhovniki z resnico, to vemo vsi. Ako hočejo koga proslaviti ali uničiti, v obeh slučajih znajo resnične dogodke tako zaviti in predrugačiti, k njim toliko bajk in pravljic si izmisliti, da konečno sami ne vedo, kaj je resnica. Vsi morda poznamo ali vsaj lahko moremo poznati življenje Kristovo iz Novega zakona. Toda duhovnikom ni bilo nikdar tega dovolj. Na primer Pavel Axlar, rektor praškega seminarja in kanonik višegradski in potem svetovidski (umrl l. 1714), je vedel o Kristu v svojem spisu: „Duhovni vodnik“ še to: Kristus je umrl za ljudi in njegova ljubezen do ljudi je bila tolika, da je za naše odrešenje: — izplakal solz 62.000; — v vrtu Getzemani je izspatil 97.305 krvavih kapejic potu; — v hiši Pilatovi je dobil 6666 ran; s pestmi je bil 110krat bit v obraz, na vrat 120krat; na glavo 85krat, na ramo 62krat; na noge 24krat; — toda ni še vse sešteto: Glej, kaj je trpel na obrazu: 32 grdih in smrtdljivih pljunkov, na usta je dobil s pestmi 30 ran; trinajstkrat so ga vrgli na tla; 170 krat so ga sunili z nogo; — za lase so ga povlekli 300krat, — trnjeva krona mu je naredila 300 ran; — za naše grehe je 900krat zaplakal in bolešno vzdihnil, smrtnih muk, od katerih bi mogel takoj umreti, je preстал 162. Devetnajstkrat je omedlel tako težko, kakor da bi že umiral. — od hiše Pilatove je naredil 321 korakov do vrha Kalvarije. Tako Pavel Axlar. Kar pa se ni izmislil omenjeni mož, izmislil si je na primer naš Naglič. Axlar je seštel 62.000

solz, katere je Kristus izplakal na getzemanskemu vrtu, Naglič pa je bil boljši matematik nego on in je prištel k 62.000 solz še 292. (Prim. Nagličev molitvenik stran 145, 12 postaja.)

Na drugi strani pa se je bolj obnesel Axlar. Naglič je seštel samo 305 krvavih potnih kapljic Kristovih, Axlar jih je dodal k tem še 97.000. Bil je to imeniten človek ta Axlar in „kunšten“ tako, da je preračunal korake Kristove od Pilatove hiše do vrha Kalvarije, kar pa se je Naglič pozabil zlagati ljudem. In koliko je še takih primer!

Človek se mora smejati na eni strani tej učenosti in tem številkam, a na drugi jeziti nad lažmi, ki so jih ti duhovni možje izdajali za resnico.

Listnica uredništva. Gosp. J. L — c. Podoben katehizem, ki ga Vi nasvetujete, dosedaj še ni izdan prej ali slej pa se gotovo sestavi. — Somišljenikom priporočamo krasno reprodukcijo Brožikove slike: Hus pred Kostniškim koncilom in Holarek: „Refleksije iz katekizma“ (s češkim ali nem. besedilom). Cena sliki 1 K. Refleksijam 1 K.

Od upravnništva. Ker nam je tretja številka lanskega letnika popolnoma pošla, prodajamo prvi letnik, ki tvori vseeno zaključeno vsebino, po znižani ceni 1 K. Našim naročnikom, ki bi želeli kaj števil v svrhu propagande, je pošiljamo drago volje zastoj proti poštnini.

Vse one naročnike, ki nam naročnine še niso poravnali, prosimo, da nam isto store čim preje, ker sicer bi jih morali posamezno opominjati.

Dotični, ki so naročili brošuri „Krst sv. Vladimira“ in „Primož Trubar in naša reformacija“ naj nam blagovolijo nemudoma vposlati zaostale svote, da moremo urediti račune ob sklepu prvega polletja. Posebno opozarjamo komisijonarje, da poravnajo svoje račune za prvo polletje prodaje Svobodne Misli in brošur.

Naročnikom. Ker obsega današnji zvezek dve številki, izide prihodnja številka šele po 15. septembru.

Somišljeniki, razširjajte „Svobodno Misel“, ki je edino odločno protiklerikalno slov. glasilo, boreč se proti današnji verski blaznosti in fanatizmu!

„Svobodna Misel“ naj ne manjka v nobeni čitalnici! Zahtevajte „Svobodno Misel“ po kavarnah in gostilnah! Dolžnost vsakega zavednega svobodomisleca je, da nam pridobi vsaj enega novega naročnika in tako tudi gmotno pripomore k našemu delu!

Razširjajte naše brošure: „Krst sv. Vladimira“ in „Primož Trubar in naša reformacija“ à 50 v.